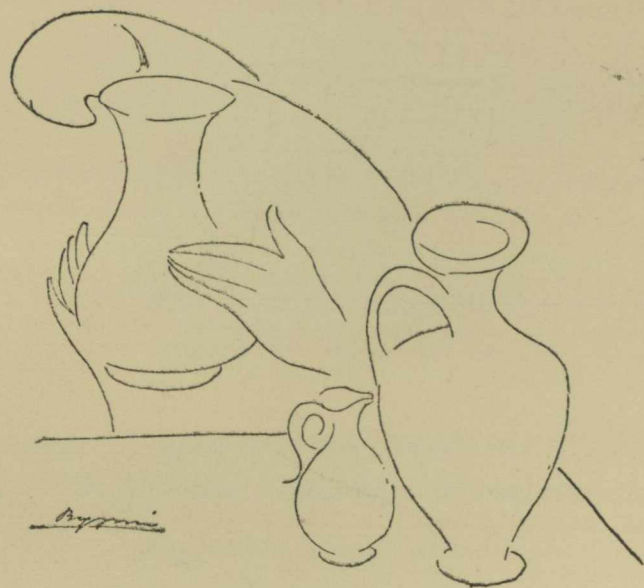

ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ

Εκδοση Λογού και Τεχνης
του Βρεταννικου Συμβουλιου

Αφιέρωμα στον Αγγελο Σικελιανο

ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

Ε. ΚΟΡΦΙΑΤΗΣ
PHILIP SHERRARD
Μ. Ι. ΔΕΣΥΛΛΑΣ
H. B. FORSTER
Τ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΑΤΟΣ
ROBERT LIDDELL

Σ' αυτό το τεύχος δημοσιεύονται η «Δελφική Εκκλήση» και έξι ποιήματα του Αγγελου Σικελιανου

π ρ ο σ π ε ρ ο ς

φυλλάδιο πέμπτο

χρονος 1951

Ο «ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ» αφιερώνει τὸ πέμπτο τεύχος του στὸν Ἅγγελο Σικελιανό. Χρέος ὀδυνηρό, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπάρχει πιά στὴ ζωῆ, γιὰ νὰ τὴν ὠραΐζει μὲ τὴν ἀπολλώνια παρουσία του. Μὰ ὅσο κι' ἂν ἡ ἐγκόσμια, ἡ φθαρτὴ του ὕπαρξη ξαναγύρισε στὴ Μητέρα Γῆ, ὑπακούοντας στὸν ἀδυσώπητο νόμο τῆς Φύσης, ἡ Συνείδησή του καὶ τὸ Δίδαγμα του ὑπάρχουν ἐδῶ, γιὰ νὰ μᾶς θυμίζουν πῶς ὅλοι πρέπει νὰ βοηθήσουμε, μὲ τὸ ἴδιο τὸ πάθος τῆς ψυχῆς μας, μὲ τὴν ἴδια τὴ μυστικὴ θυσία τῆς σπαραγμένης καρδιάς μας,

γιὰ ν' ἀστράψει ὁ ἥλιος Πνέμα.

Σ ΑΥΤΟ τὸ τεύχος συγκεντρώσαμε τὶς σελίδες ἐκεῖνες ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἅγγελου Σικελιανοῦ, ποῦ θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν, κυρίως, νὰ ἐκτιμήσουμε τὴ στάση του ἀπέναντι στὸ ἠθικὸ καὶ τὸ πνευματικὸ πρόβλημα τῶν καιρῶν μας. Στάση Ὁδηγοῦ καὶ Οἰκοδόμου. Κι' ἀκόμα κάποιες ὑποκειμενικὲς μαρτυρίες — δικές μας καὶ ξένες — ἐλάχιστη προσφορά στὸν αἰώνιο Ἑλληνικὸ Μῦθο. Κάποιες δονήσεις προσωπικὲς, ποῦ ἀποκαλύπτουν τὴν «ὑπαρξιακή μιᾶς ἀδελφότητος οὐσιαστικῆς», τὴ μοι-

ραία εκείνη και έλπιδοφόρα άλληλεγγύη, που έκδηλώνεται πάντα στις κρίσιμες ώρες, όταν οι άνθρωποι άναζητούν υπεύθυνα μιá διέξοδο «πρὸς τὴ δύναμη τῆς Ἀγάπης».

Ἔτσι τὸ άφιέρωμα τοῦτο δέν εἶναι ἕνα θρηνητικὸ μνημόσυνο, πὸν δὲ θ' άρμοζε στὸν άνθρωπο, πὸν «καὶ τὸ θάνατο ζωῆ τὸν εἶχε», οὔτε μιá συνοφρυωμένη—καὶ κατὰ βάθος στεῖρα—γραμματολογικὴ ἢ καὶ κριτικὴ τοποθέτηση. Εἶναι τὸ δωρικὸ «παρῶν» μιáς γενεάς πὸν πολὺ ἐπόνεσε, στὸ προσκλητήριό τοῦ κορυφαίου Ποιητῆ τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνικοῦ Αἰῶνα.

Ο «ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ»

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Δελφικὴ Ἐκκλήση

ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ 1930

ΟΙ ζωντανοί λεγόμενοι άνθρωποι, μετέχουνε κατά διάφορους βαθμούς στη Ζωή κι' ὅ,τι συμβαίνει μέσα τους δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκη πάντοτε ἡ Ζωή.

Γιατί ἡ Ζωή ὑπάρχει μόνο κατ' ἀναλογία πρὸς τὴν Ἐγάπη, στὴν ὀλοκληρωτικὴ καὶ στὴν ἀπέραντη τῆς λέξης σημασία, ὅπου δίνουνε καὶ παίρνουνε οἱ ἄνθρωποι ἀναμεταξύ τους.

Ὡστόσο ἄτομα καὶ λαοί, τὴν ὥρα αὐτὴ βρισκόμαστε χωρὶς ἐξαίρεση μπρὸς στοῦ ὑπέρτατο τοῦτο γεγονός μες στὸν ὀργανικό χρόνο τῆς Ἀνθρωπότητος, μπρὸς στὴν ἀνατολὴ μιᾶς νέας ἀπαίτησης τῆς Δημιουργικῆς Ἐγάπης, ἀπάνω ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν Ἱστορίαν κι' ἀπ' ὀλόκληρο τὸ Γένος.

Τὸ γεγονός αὐτό, εἶναι ὀλοφάνερο γιὰ ὄλους. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια παρ' ὄλον ὅτι δὲν ἀλλάζει στὴν οὐσία της, ἀντανεκλάται διαφορετικὰ ἀπ' τοὺς ἄνθρώπους, κατὰ τὸ ἄνοιγμα καὶ κατὰ τὴν προοπτικὴ τῆς δράσῆς τους.

Οἱ περισσότεροι, ἀκόμα κακοξυπνημένοι, νιώθονται ἀνίκανοι νὰ διαποτισθοῦνε ἀπὸ τὴν πρώτη ἀπορροῇ ἐτούτης τῆς αὐγῆς, καὶ μὴδὲ κἂν στοχάζονται τὴ νέα ἡμέρα ὅπου ὀφείλει ν' ἀνατελεῖ, ἀλλὰ μόνο τὴν ὀκνή ἀποσύνθεση τῶν σκοταδιῶν τῆς μεγάλης νύχτας ὅπου πέρασε. Καὶ ὑπάρχουν κάποιοι ποὺ θὰ θέλανε νὰ ξαναμποῦνε μες σ' αὐτὴ τὴ νύχτα καὶ στὴ φρίκη τοῦ ὕπνου της.

Λίγοι μόνο, μιὰ μειονότητα μονάχα, νιώθουνε πὼς τὸ μεγάλο σκότος, ὀμοιο μὲ τὸν Πύθωνα διαπερασμένο ἀπ' τὸ πρῶτο βέλος τοῦ Ἀπόλλωνα, πληγωμένο θανάσιμα, σπαρταρᾷ καὶ πρέπει πιά νὰ ξεψυχῆσει. Λίγοι μόνο στὶς πρώτες ἀχτίδες τῆς αὐγῆς αὐτῆς, παρόμοιοι μὲ τὸ ἄγαλμα τοῦ Μέμνονα, ἀναστενάζουν ἀπ' ἓνα πόθον ὑπεράνθρωπο, καὶ περιμένουνε τὸ πρῶτο μέγα κύμα τοῦ ἡλίου ποὺ ἀνεβαίνει, νὰ τοὺς λούσει ὀλάκερους μὲ τὸ θρίαμβό του. Εἶν' αὐτοί, ποὺ μὲ μιὰ μεγάλη ἀγρυπνία, προετοιμάστηκαν γιὰ νὰ δεχτοῦν τὴ ζωτικὴ πνοὴ τῆς νέας ἀπαίτησης, καὶ ποὺ γιὰ τοῦτο, φαίνονται ἴσως σὰν ἀπόμακρα ἀπ' τὸν ἄλλον κόσμο.

Ἀλλὰ γι' αὐτοὺς ὀπως καὶ γιὰ ὄλους, ἓνα εἶναι τὸ κυρίαρχο γεγονός αὐτῆς τῆς ὀρας:

Μιὰ κίνηση ἀπέραντη, ἓνας φοβερός παλινδρομικός ἀγῶνας ὄλων τῶν πλασμάτων, πρὸς μιὰ νέα τους κοινωνία μέσα στὴν Ἐγάπη.

Η ανθρωπότητα θέλει ν' αγαπήσει.
Ίδου ή μόνη, ίδου ή κύρια κι' απέραντη κατηγορία που την ενδιαφέρει μέσα στο βάθος του έαυτού της.

Όλα τ' άλλα δέν είναι παρά σύμπτωμα.

Οί επαναστάσεις όπου κυβερνιώνται από την πείνα, ή για κάποια σχετική έλευθερία μέσα στα πλαίσια της πολιτικής και της κοινωνικής ζωής, είναι βέβαια πράξεις ζωικές κι' αναγκαίες για την πρόοδο του Γένους, άλλ' από τις όποιες δέν θά ν' άπρεπε ποτέ νά συμπεράνουμε, ότι μπορούνε από μόνες τους νά τελειοποιήσουν σ' ό,τι δήποτε τή Ζωή.

Άλλά νά, όπου μέσα άπ' τις έπίμονες, άπ' τις έπίμονες κι' αδιάκοπες πορείες του, όπου τις έχουν υποστεί όλες οί σάρκες, που τις έχουν άντιληφθει όλες οί διάνοιες, που τις άνάγγειλαν όλες οί θρησκείες και τις έψάξανε όλες οί έπιστήμες, τό Γένος μ' όλες τις δυνάμεις του συμμαζεμένες, άνεβαίνει πάλι πρός την Άρχή της καταγωγής του και της απεραντώσύνης του, πρός την πλέον έλεύθερη κατάκτηση του υπέρτατου του Νόμου. Ναι, ή Άνθρωπότητα θέλει ν' αγαπήσει. Θέλει ν' αγαπήσει άπ' την αρχή, μ' όλη την αγάπη που έχει στό μεταξύ ένσαρκώσει άπ' όλη της την πείρα, κεντρισμένη μόνο άπ' τή δημιουργική πνοή της, από την κυρίσρχή της τάξη, τάξη μάχης που μπροστά της ώχρουνε όλες οί μάχες κι' όπου μέσα στό στίβο της περιλαβαίνει όλόκληρο τό μυστικό της ύπαρξής της, από τις συντονικές δονήσεις των σωμάτων, ως την τελειωτική κατάκτηση όλης της λανθάνουσας άρμονίας μεταξύ της ύλης και του πνεύματος του κόσμου.

Είπα λοιπόν, πώς λίγοι μόνο είτανε προετοιμασμένοι για τον έρχομό του υπέρτατου αυτού γεγονότος, κατά τό όποιο, ή Άγόπη θ' άποκαλύψει, μπρός στην Άνθρωπότητα, όλόκληρο άπόλυτα τό πρόσωπό της. Τό προσμένανε άλλωστε κατ' ανάγκη και σάν άθελά τους. Γιατί έπρόβλεπαν, πώς μόνο αυτό τό γεγονός, θέ νά μπορούσε νά τους κάμει νά κατανοήσουνε υπέροχα και άπλά, όλα όσα ένιώθαν τή θανάσιμη ανάγκη νά γνωρίσουνε και ν' άγκαλιάσουνε με την ψυχή τους.

Δέν είναι ώστε, ούτε καν προνομιούχοι. Μπρός άπ' τή βαθειά αυτή διαίσθηση και μπρός σ' αυτή την έπικείμενη άποκάλυψη, δέν είναι παρά μόνο υπεύθυνοι μπροστά σ' όλους τους άλλους, μπροστά σ' όλο τό παρελθόν και τό μέλλον.

Σάν ένας τέτοιος υπεύθυνος, λοιπόν, ό ταπεινότερος σέ δύναμη, ό τελευταίος σ' όλα τά άλλα, μιλω σήμερα σ' όλους τους υπευθύνους, τους άδελφούς μου στη θλίψη και στην έλπίδα, δηλαδή σ' όλους εκείνους όπου δέν μπορούνε πιά νά ύποκριθούν πώς δέγ καταλαβαίνουν, όπου δέν μπορούνε ν' άποδράσουν πιά

άπό την κρίσιμη αυτή ώρα, όπου δέν μπορούνε πιά νά πνίξουνε μέσα τους τον όγκούμενο άναστεναγμό του πνεύματος, γιατί αυτοί οι ίδιοι έβάλανε την ύπαρξή τους κάτω από τό έμβλημα που όνομάζουνε «διανόηση», έμβλημα ουσιαστικό και γόνιμο, αλλά που πιά τό ξέρουμε όλοι, πώς είναι ματαιότητα, και ή οίκτροτερη ματαιότητα, όταν δέν έμψυχώνεται, και δέν έμψυχώνεται όλόκληρωτικά, άπ' όλες τις δυνάμεις της Άγάπης. Στο άρχικό, λοιπόν, αυτό σημείο, όφείλω πρώτα νά έξηγηθώ τελειωτικά μαζί τους.

Γιατί κατά τή γνώμη μας, ή διανόηση δέν έχει τίτλους στη ζωή, παρά καθόσον έμψυχώνει, εύρύνει και βαθαινει μέσα μας τή συνείδηση και τή δύναμη της Άγάπης και έξω άπ' αυτό δέν είναι παρά μονάχα τό φοβερό παράσιτό της, που άποστρέφει άπ' τις πηγές του όλόκληρο τό Γένος, και που τό οδηγεί σέ κείνο που τολμώ νά τό χαρακτηρίσω, ως μιά κτηνοβασία στις θείες δυνάμεις της Φύσης.

Στοχάζομαι, λοιπόν, πώς σήμερα τό Γένος βρίσκεται στα τελευταία όρια άπ' τ' άποτελέσματα αυτής της άμαρτίας, αλλά σύγχρονα από μοιραία αντίδραση και στους τελευταίους σπασμούς του μυαλού αυτού, του όλου φιλαργυρία, ψευδολαγνεία και λαιμαργία, όπου σά χταπόδι αίώνες τώρα, κολλημένο στό Φύλο, άπομυζά άργά τό αίμα που εισρέει μέσα μας άπ' τή θερμότητα κι' από τή δύναμη του σύμπαντος, και που ζητεί ν' άναγεννήσει άκόμα μιά φορά τό Γένος και νά τό στήσει έμπρός του, στα δύο πόδια του και πάλι.

Θά πώ, λοιπόν, σέ τούτους άρχικά, πώς δέν ύπάρχει παρά μιά διανόηση, ή διανόηση της Άγάπης, αλλά πώς αυτή ή διανόηση δέν άποκαλύπτεται παρά με την έκδηλωμένη θέληση αυτών που την κατέχουν, νά την φανερώνουνε παντού και πάντα, νά τή βάλουνε σέ πλήρη ένάργεια, και νά την ενεργοούν άπάνω σέ μιά βάση όλόκληρωτικής ίσορροπίας κι' άπάνω σέ καθορισμένο σχέδιο συγκεκριμένης και πραγματικής συνεργασίας μεταξύ τους.

ΕΙΝΑΙ αυτόνομο, πώς δέ μιλω έδώ για κανένα σάν προφήτης. Γιατί ή έποχή των προφητών έπέρασε και κατά τον Όρφικό λόγο όλόένα προχωρούμε στην «τελεσιουργό» έποχή των μεγάλων νοερών περιόδων. Την «τελεσιουργό» άλλωστε αυτή έποχή, την άπαιτεί αυτή ή ίδια όργανική άνάπτυξη, αυτή ή ίδια ήλικία του Γένους. Γιατί φονερά την ώρα αυτή όλόκληρο τό Γένος βαίνει πρός την άνδρική του ήλικία. Κι' αυτό

είναι πρώτ' απ' όλα πώχουμε την υποχρέωση να τοῦ ποῦμε, γιά να τὸ σπρώξουμε στήν ἀναγέννησή του.

Ἀληθινά, δὲν πρόκειται πιά νὰ διεγείρουμε μέσα στὸν ἄνθρωπο τίς πρώϊμες μέθες μιᾶς οἰασθήποτε ἐφηβότητος, οὔτε στὸ πνεῦμα του, οὔτε στὸ κορμί του, δὲν πρόκειται νὰ τὸν ἐρεθίσουμε ὅπως ἐρεθίζουν τὰ κυνηγετικά ζῶα πρὸς λεῖες φανταστικές, οὔτε ν' ἀναρριπίσουμε μέσα του τίς πλάνες νιροπιάσμένων γερατιῶν, ἀλλὰ νὰ τὸν σταματήσουμε στὸ δρόμο, πού διατρέχει σήμερα ἐνστιγματικά, καὶ νὰ τοῦ ποῦμε κατὰ πρόσωπο :

«Σταμάτα μιὰ στιγμή, μιὰ μονάχα στιγμή, στήν πορεία σου τὴν ἐξηρμένη εἶτε τὴν καταπονεμένη ἀπ' τὰ ἐμπόδια πού συναντᾶς, γιὰτί ἔχουμε νὰ σοῦ ἀναγγεῖλουμε ἕνα γεγονὸς πού δὲν τὸ σκέφτεσαι τὴν ὥρα αὐτὴ καθόλου, γιὰτί σοῦ εἶναι ἀπόλυτα ἐσωτερικὸ καὶ σκεπασμένο ἀπὸ τὸ θόρυβο τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ κόσμου γεγονότων, ἀλλὰ πού ἀπὸ τὴν ἀπόχτησή του ἐξαρτᾶται πλέον ὁ σπασμένος ἢ ὁ νικητήριος Ρυθμὸς σου στοὺς μεγάλους δρόμους τοῦ μέλλοντος.

ᾠ! ἄνθρωπε, μάθε λοιπὸν πὼς αὐτὲς τίς ὄρες, ἔχεις φτάσει στήν ἀντρική σου ἡλικία.

Κατάκτησε, λοιπὸν, πρώτα τὴ μεγάλη αὐτὴ πνευματικὴ πραγματικότητα, αὐτὴ τὴν πρώτη ἀναγεννητικὴν ἀλήθεια, κι' ὅλα τ' ἄλλα θε' ν' ἀκολουθήσουν μέσα σου ἀπὸ μοναχὰ τους. Γιὰτί μοιραῖα κι' ὡς τὸ βάθος ἀπ' τὴν ἐξηρμένη ἢ πονεμένη σου συνείδηση, ἢ ἡλικία τοῦ ἀνδρισμοῦ σου, δὲν μπορεῖ νὰναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ ἐρχομοῦ τῆς δυνάμει σου καὶ τῆς δικαιοσύνης σου, ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ ἐρχομοῦ τῆς ὁμορφιάς Σου καὶ τῆς καλωσύνης Σου, ἀπ' τὴν ὥρα τέλος τῆς ἐγγίζουσας συνολικῆς ἰσορροπίας Σου μέσα στήν ὁποία θὰ βουήσουν κι' ὀλοένα βοοῦν ὄλοι οἱ ὑπέρτεροι χυμοὶ καὶ ὄλοι οἱ κυρίαρχοι ρυθμοὶ τῆς δημιουργικῆς τοῦ σύμπαντος Ἀγάπης».

Ἴδου σὲ τί συνίσταται ἴσως τὸ πρώτο χρέος τῶν σημερινῶν ὁδηγῶν τῆς Ἀνθρωπότητος. Στὸ νὰ τῆς γνωρίσουν τὴν ἡλικία τῆς ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ θε' νὰ εἶχε ἤδη μόνο του μιὰ σημασία ἀνυπολόγιστη, ὥστε νὰπρεπε νὰ συσταθεῖ γι' αὐτὸ ἀμέσως μὲς στὸν κόσμο, ὁ μεγάλος στρατὸς τῆς Φωνῆς.

Ἀλλὰ βέβαια τὸ γεγονὸς αὐτὸ μονάχο του θᾶτανε μάταιο κι' ἀνώφελο, ἂν δὲν ἀκολουθοῦνταν ἀπ' τὸ ἐπίμονο καὶ ὑπεύθυνο γεγονὸς μιᾶς ὑπομονητικῆς κι' ὀλοκληρωτικῆς μύησης τῆς Ἀνθρωπότητος, στὸ τί ἢ ἀντρικὴ ἡλικία τῆς μπορεῖ κι' ὀφείλει ν' ἀντιπροσωπεύει γιά τὴν ἴδια.

Καὶ γιά τὸ γεγονὸς αὐτὸ, τὸ δεύτερο, γιά τὸ γεγονὸς μιᾶς

τέλεια νέας μύησης τῆς Ἀνθρωπότητος στὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ τῆς, κἀνὼ σήμερα τὴν ἐκκλησίᾳ μου αὐτὴ στὸν κόσμο, προσκαλώντας ὄλους μου τοὺς ἀδελφούς ἐν Πνεύματι, νὰ μὲ βοηθήσουν νὰ τοῦ δώσω ἄμεσα ἕνα σῶμα καὶ μιὰ ἀποστολὴ στήν Ἱστορία. Γιὰτί ἀπ' αὐτὸ, καὶ μόνο ἀπ' τὸ γεγονὸς αὐτὸ, θὰ ν' ἀποκαλυφθεῖ ἢ ὑπαρξῆ μιᾶς ἀδελφότητος οὐσιαστικῆς μεταξὺ ὄλων τῶν ὑπεύθυνων τῆς Ἀνθρωπότητος τοῦ σήμερα. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ θὰ καθορίσει μοναχὰ τὸ στίβο τῆς δυνατῆς συνεργασίας μεταξὺ τους, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα πού πιστεύω ὡς τὸ μόνο ὑποδειγμένο γιά νὰ ὀδηγήσει σήμερα ἄξια τοὺς ἀνθρώπους.

ΓΙΑΤΙ δὲν τοὺς καλῶ, ἄς τὸ πῶ αὐτὸ μὲ δυνατὴ φωνή, νὰ μαζευτοῦν μαζί μου γύρα ἀπ' τίς θολὲς ἐκείνες ἀνθρωπιστικές διαθέσεις, πού ἐρωτοτροποῦν μὲ τίς ἱερότερες ἀνάγκες τοῦ Γένους καὶ πού καταλήγουν νὰ τὸ ἀποκαρδιῶνουν, ἀλλὰ τοὺς καλῶ σι' ὄνομα τῆς ἀντρικῆς ἀπόφασίς τους, νὰ ἀποδράσουν ἴσια—ἴσια ἀπ' ὄλα αὐτὰ τὰ ψευδοπλαίσια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, πού γιὰτί ἀκόμα συντηροῦνε τὴν αἰσθηματολογικὴ καὶ ἠθικολογικὴ σαπίλα, κολακεύονται νὰ λέγονται συντηρητικά, καὶ νὰ συνασπιστοῦνε κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια τους κυρίαρχη ἀνάγκη νὰ κηρύξουνε μιὰ νέα πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ αὐτονομία, μετρημένη ὄχι αὐθαίρετα κι' ἀναρχικά, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ νέους σταθμοὺς πού θ' ἀλλαχτοῦνε μὲ τὴν ὀδηγία τῶν ὑπέρτατων αὐτῶν μέτρων πού εἶπα πάρα—πάνω, καὶ πού εἶναι ἢ δημιουργικὴ Ἀγάπη καὶ ἢ συνείδηση τοῦ πλήρους ἀντρισμοῦ τοῦ Γένους.

Πραγματικά ὡστόσο, ἐφ' ὅσον ὁ μεγάλος κι' ἐπίπυνος μόχθος τῶν τελευταίων αὐτῶν ἐτῶν τῆς Ἱστορίας ἔχει διαπλάσει ἕνα ἱκανὸ ἀριθμὸ ψυχῶν προχωρημένων, κάποιες γραμμὲς ὀμόροπες μὲ τὴν κατεύθυνση αὐτὴ, πολὺ ἢ ὀλίγο ἄρχισαν νὰ καθορίζονται στὸν κόσμο. Ἀλλὰ ὄλα τοῦτα, παραμένουν δίχως τὴν ἀποτελεσματικὴ πού θᾶπρεπε ν' ἀσκοῦν στὸ σύνολο καὶ στήν πραγματικότητά, γιὰτί στὸν κόσμο λείπουν σήμερα οἱ αὐθεντικὲς Ἔστιες τῆς Τάξης καὶ τοῦ γενικοῦ προσανατολισμοῦ, ὀπού ὀφείλουνε ν' ἀποτελοῦν αὐτὸ τὸν ἴδιο Λόγο κι' αὐτὸ τὸν ὑπέρτατο Νόμο τοῦ καιροῦ μας, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἱστορικά καὶ κοινωνικά γεγονότα πού ἀλληλοσυγκρούονται ὡσάν τυχαῖα ὀλόγυρά μας. Γιά νὰ συμπληρώσουμε λοιπὸν αὐτὴ τὴν ἔλλειψη καὶ γιά νὰ προβάλουμε τὴν Ἐνεργὸν Ἀρχὴ ἐνὸς συντακτικοῦ εἴρμου τῆς παγκόσμιας πνευματικῆς Βούλησης, ἐχαράξαμε πολὺ συνοπτικά τὸ προσχέδιο τοῦ Δελφικοῦ Πανεπιστημίου, πού τὸ συνδέουμε μ' αὐτὴ

τὴν ἔκκληση (καὶ ποὺ παρακαλοῦμε ὄλους μας τοὺς ἀδελφούς, νὰ ρίξουνε σ' αὐτὸ μιὰ ἐπεικὴ καὶ φιλικὴ ματιά), ποὺ ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἐνόραση τῶν συνθετικῶν ἰδανικῶν τῆς Ἀνθρωπότητος ἀπ' τὴν ἀπώτατη ἀρχαιότητα, ἐπιζητεῖ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ νὰ ὑψώσει πιὸ ἐντονα καὶ ζωντανὰ τὸν προορισμὸ του, ἀντικρῶ καὶ σχετικὰ μὲ τὰ σημερινὰ προβλήματα καὶ αἰτήματα τῆς ἱστορίας.

Καὶ τὸ προσχέδιο αὐτό, γιὰ νὰ παρουσιάσουμε τὸ πιθανὸ πεδίο μιᾶς συγκριτικῆς παγκόσμιας μύησης, τὸ στηρίξαμε στὸν πολιτισμὸ τὸν πλέον συνεκτικὸ καὶ πλέον δικαιωμένον ὡς πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό, ὁποῦ ἡ ὑφή του ἀσφαλῶς δὲν ἀφορᾷ μιὰ ξέχωρη φυλὴ, ἀλλὰ στὸ βάθος ὄλες τίς φυλές τοῦ κόσμου καὶ ποὺ ἀντιπροσωπεύει μ' ἓναν τρόπο τὸ δυναμισμὸ τοῦ παγκόσμιου πνεύματος, στὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Γιατὶ ἄλλως τε ὁ πολιτισμὸς αὐτός, ἀπ' τὸν πατέρα Ὀρφέα, ὡς τὸν Πυθαγόρα, ὡς τὸν Αἰσχύλο, ὡς τὸν Πίνδαρο, ὡς τὸν Πλάτωνα, ὡς τὸν Πλωτῖνο καὶ ὡς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου, δὲν κάνει ἄλλο τίποτα, παρά νὰ διαβιβάζει ἀνάμεσα στὴ διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν τὸ ἴδιον σύνθημα τοῦ παγκόσμιου Λόγου, δὲν κάνει ἄλλο παρά ν' ἀπηχεῖ σ' ὅλη τὴν κλίμακα διὰ μέσου ὄλων τῶν αἰώνων, ὡς τῆ φωνῆ μιᾶς βροντῆς ποὺ ταξιδεύει ἀπ' ἓνα σ' ἄλλο βουνό, τὸν ἴδιον προαιώνιον ὄρκο τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ δύναμη τῆς Ἀγάπης, πρὸς τὴν πηγὴ τῶν πηγῶν ποὺ ξεχειλίζει πιά ἔξω ἀπ' τὸ χρόνο καὶ καλεῖ μὲ μιὰ ὀλόκληρο τὸ Γένος νὰ ξαναλουσθεῖ καὶ ν' ἀναγεννηθεῖ βαθιὰ τῆς.

Ἐλάτε λοιπόν, ἀδελφοί μου ἐν Πνεύματι, καὶ βοηθήστε με νὰ οἰκοδομήσουμε μαζί, αὐτὸ τὸν πρῶτον μικρὸ Ναὸ τῆς Ἀναγέννησης τοῦ Ἀνθρώπου. Ἐλάτε καὶ βάλτε ἄφοβα τὸ πόδι σας μαζί μου, στὸ τραχὺ αὐτὸ μονοπάτι τοῦ Κρόνου, ποὺ κατὰ τὸν Ὀρφικὸ λόγον ἡ ψυχὴ προχωρώντας γίνεται πάντα νεώτερη καὶ δυνατότερη. Βοηθήστε με ν' ἀπολυτρώσουμε τὴν Ἀνθρωπότητα, ἀπ' αὐτὴ τὴ δεύτη, ἀπ' αὐτὴ τὴν τρίτη καὶ τὴν τέταρτη μὴμη, ποὺ ἀπὸ σκαλί σ' ἄλλο σκαλί ἔχει χαμηλώσει τὸ μυαλό τῆς χαμηλότερα ἀπ' ὄλων τῶν ζώων, καὶ βοηθήστε με νὰ τὴν κάνουμε νὰ ξαναποκτήσει τὴ μεγάλη μὴμη τῶν Μουσῶν,—τὴ Μνήμη· Θεὸ μὲς στὸν ἑαυτὸ τῆς.

Βοηθήστε με νὰ τὴν κάνουμε νὰ ξαναβρεῖ βαθιὰ τῆς τὴν ἀληθινὴ Ὑγεία τῆς ἐκείνη ποὺ εἶχε πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὸν Ἀσκληπιό, ἐκείνη ποὺ κατὰ τὸν Ὀρφικὸ καὶ πάλι Λόγον, προέρχεται ἀπ' τὴν γλυκεῖα Πειθῶ κι' ἀπ' τὴν Ἀγάπην. Ναι βοηθήστε με νὰ τῆς τονώσουμε τὸ ὑψηλὸ νεῦρον τῶν πνευματικῶν χορῶν καὶ νὰ τὴν κάνουμε νὰ φτάσει ἡρεμα καὶ δυνατὰ στὸ κέντρο ἀπὸ τίς κοσμικὰς ἐνέργειες στὴν ὑπερτερικὴν Ἀρχή, ὁποῦ εἶναι ἀπάνω ἀπ' ὄλες τίς μηχανικὰς πιέσεις τῶν πολιτισμῶν τῶν παραφουσκωμένων ἀπὸ

τὸν ἑαυτὸ τους, καὶ νὰ τὴν ἀποστρέψουμε ἀπ' τὰ παιδικὰ προνόμια ὄλων ἀνεξάριετα τῶν ψευτισμένων κοινωνιῶν, ὁποῦ συνδέονται μαναχὰ μὲ τὸν ἐμπορικὸ δεσμὸ ἀναμεταξύ τους, γιὰ νὰ τὴν προσανατολίσουμε, καθὼς ὀφείλει νὰ προσανατολισθεῖ, μέσα στὴ φύση καὶ στὸ σύμπαν, σύμφωνα μὲ τὴ Ζωή.

Καὶ μὴν πῆτε πὼς ἡ βοήθεια αὐτὴ ποὺ σὰς ζητῶ, εἶναι πρῶτῃμ ὁ ὅτι, διήποτε, ἢ ὁ ὅτι, διήποτε ὑπερβολικὴ. Γιατὶ ἐτοῦτο ποὺ ζητῶ μὲ δυνατὴ φωνή, εἶναι τὸ σιωπηλὸ αἶτημα ὁποῦ, σὰν μὲ μιὰ ἀργὴ παλίρροια, ἔχει φτάσει ὀμαδικὰ ἢ Ἀνθρωπότητα ὄλη. Δὲν ἔχετε γιὰ τοῦτο παρὰ νὰ κυττάξετε τριγύρω σας καὶ μέσα στὸν ἑαυτὸ σας, γιὰ νὰ τὸ ἐξακριβώσετε στ' ἀκέρειο του τὸ πλάτος. Γιατὶ ὄλα μέσα μας κι' ὀλόγυρά μας, εἶναι πλέον ἐτοιμασμένα γιὰ τὴ νέαν Ἱερογαμία, μεταξὺ οὗτοῦ ποὺ εἶτανε ἱστορία καὶ αὐτοῦ ποὺ ὀφείλει νὰναὶ ἀπὸ τούτῃ τὴ στιγμή. Τὰ πάντα ἔχουνε φτάσει πιά σὲ κείνο τὸ ἀκρότατον καὶ κρίσιμον σημεῖον τῆς ὀριμότητος καὶ τῆς διαπίδυσης, ὁποῦ ὄλα τὰ ὄρια εἶν' ἔτοιμα ν' ἀφανιστοῦνε καὶ ὁποῦ τὸ «ἐξωτερικόν» καὶ τὸ «ἐσωτερικόν» δὲν ἀναγνωρίζονται παρὰ ἀπὸ τὴν ἀπέραντη ἀνάγκη νὰ ἐνωθοῦνε μεταξὺ τους γιὰ ν' ἀγαπηθοῦν καὶ νὰ δημιουργήσουνε ἓνα νέον κόσμον. Γιατὶ καὶ στὰ μάτια τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὄλη πιά τοῦ κόσμου ἡμπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ μὲ ὄρους βαθειὰς αἰσθαντικότητος καὶ ζώης καὶ ὄλα, ἀπὸ τὸ πρῶτον ὡς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς μελέτης τοῦ σύμπαντος ἢ τῆς ἱστορίας, ἐπανέρχονται δικαιωματικὰ πρὸς μιὰ ὀλοένα ὕψηλότερη ἐμφύχωση τοῦ νοῦ καὶ τοῦ κορμιοῦ μας, γιὰ τὴν κατανόηση τῶν πιθανοτήτων καὶ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀγάπης. Καὶ νὰ τέλος, ποὺ παρ' ὄλα τὰ φαινόμενα, ἀπ' τὴν κατανόηση αὐτὴ μόνάχα, οἱ λαοὶ ζητᾶνε σήμερον τὴ λύση στ' ἀπελπιτικότερα προβλήματα τους. Γιατὶ κι' ἡ ταξικὴ ἀκόμα πάλῃ, ποὺ εἶναι σήμερον ὁ Γόρδιος δεσμὸς τῆς ἱστορίας, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ στραφεῖ ἄλλοι παρὰ πρὸς αὐτὴ τὴν ὕψηλότερη κατανόηση τῆς πηγῆς τῶν πηγῶν, στὸ πρόσωπον αὐτῶν ποὺ ζοῦνε ἄπὸ τὴν ἴδια, γιὰ νὰ τοὺς ζητήσῃ νὰ μαιεύσουν διανοητικὰ τὸ πνεῦμα τῶν μοιραίων ἐπαναστάσεων καὶ νὰ τὸ τερματίσουν συμπληρώνοντας τὸ ζωντανὰ καὶ στοργικὰ, ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλην ἄκρη τοῦ πλαίτη. Ναι, οἱ λαοὶ στρέφονται σήμερον μὲ μιὰ ὑπέριαιτη ἀγωνία, πρὸς ἐκείνους ποὺ ὑποθέτουν πὼς κατέχουν μέσα τους τὴν ὀλοκληρωτικὴ γνῶση τῆς Ἀγάπης σ' ὄλη τὴν πληρότητά τῆς, ἱκανὴ γιὰ νὰ τραβήξῃ πίσω τῆς τὴ δύναμη σ' ἐκείνο τὸ σημεῖον, ὁποῦ ἡ συνθήκη τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ μόνῃ τῆς πραγματοποιεῖται, καὶ νὰ σύρει πίσωθὲ τῆς, σύγχρονα, μιὰ δράση, ὁποῦ δὲν θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπ' ὀποιαδήποτε πίεση ἐξωτερικὴ, ἀλλὰ μόνάχα ἀπ' τὴν κυρίαρχη θέληση νὰ τοὺς βοηθήσῃ ν' ἀνεβοῦνε

όλοι μαζί στο φως και στο επίπεδο μιᾶς παγκόσμιας δημιουργικής συνεργασίας.

Ἄλλὰ γι' αὐτὸ βεβαιότατα χρειάζονται ἄνθρωποι ἱκανοὶ νὰ καθιερώσουνε ἀντάξια τὴν ἀντρικὴ ἡλικία ποὺ ἔχει φτάσει αὐτὴ τὴν ὥρα ἢ Ἀνθρωπότητα, χρειάζονται ἄτομα, ποὺ ὅπως λέει ὁ Νίτσε, νὰ ναι ἀπὸ τὴ φύση τους ὑποχρεωμένα ν' ἀντιπροσωπεύουν τὴν ὑπερηφάνεια τοῦ Συνόλου. Γιατὶ ἀλήθεια, ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν, μεταξύ αὐτῶν ὅπου καλοῦνται διανοούμενοι καὶ κάποιοι ποὺ ἀμφιβάλλουν γιὰ τὴν πιθανότητα μιᾶς δημιουργικῆς συνεργασίας τοῦ Γένους μεταξύ ὄλων τῶν λαῶν, εἶναι καιρὸς οἱ τολμυρότεροι ἀπὸ μᾶς, νὰ τοὺς κηρύξουμε σὲ κατάσταση ριζικῆς χρεωκοπίας. Ἄλλὰ εἶναι ἐπίσης φανερὸ ἐδῶ, πὼς δὲ μιλῶ παρὰ σὲ κείνους, ποὺ μποροῦν νὰ διατάξουνε τὶς πιθανότητες, προετοιμάζοντάς τες. Ναι δὲν μιλῶ παρὰ σὲ κείνους, ποὺ θὰ τοὺς βιάφιζα «Νεοδωριεῖς», ὡς πρὸς τὰ πρότυπα μιᾶς νέας γενιᾶς, ἢ πιὸ καλά, ὡς τὰ ριζικὰ ἀναγεννημένα πρότυπα, ὅπου ἂν συνδέονται στενὰ μὲ τὸν ἀντίχτυπο τοῦ ἀδιάκοπου πόνου ὅπου κλείνει ἢ ἐποχὴ μας, ξέρουν, ὅμως, πὼς ὑπάρχει κι' ἓνας ἄλλος, ὁ καθαρὸς ἀντίχτυπος μεταξύ Ἰδέας καὶ ὕλης, μεταξύ τῶν πλαστοουργῶν μιᾶς ἐποχῆς καὶ τῆς ἐποχῆς ὅπου γυρεύει νὰ πλαστεῖ, ἀντίχτυπος ποὺ κάνει ἔκδηλη βαθιὰ τους τὴν κρυφὴ τοῦ συμπαντος οὐσία, τὴν οὐσία ποὺ ξυπνᾷ ἀπ' τὸ θάρρος στὴ χαρὰ, τὴ χαρὰ τῆς δημιουργίας, ποὺ μπροστὰ της ὡς κι' ὁ θάνατος ἀκόμα χάνει τὸ κεντρί του.

Ναι σ' αὐτοὺς μονάχα ἀπευθύνομαι τὴν ὥρα τούτη. Ἐλάτε λοιπὸν καὶ βοηθήστε με, ἀδερφοί μου, ἐλάτε. Τὸ καμίνι εἶν' ἔτοιμο, τὸ σίδερο καφτό, τ' ἀμόνι εἶναι μπροστὰ μας. Στοχαστῆτε τὸ παρελθόν, στοχαστῆτε τὸ παρόν, στοχαστῆτε τὸ μέλλον. Καὶ πάρτε μαζί μου τὸ σφυρί. Κι' ἄς πέσουνε μαζί οἱ χτύποι δυνατὰ καὶ ρυθμικά, ἀπάνω στὶς μορφές ὅπου γυρεύουν νὰ πλαστοῦνε ἀπὸ τὰ χέρια μας. Ἐλάτε καὶ χτυπήστε μαζί μου τὸ σκληρὸ μέταλλο τῶν Μοιρῶν, μὲ τὴν ψυχὴ σας «ριζωμένη στὸν Τιτᾶνα αἰθέρα», ἐνῶ ὀλοένα ἀνεβαίνει στὸν ὀρίζοντα ὁ ἥλιος, ποὺ κομίζει ἀπάνω ἀπ' ὀλόκληρη τὴ γῆ μιὰ νέαν ἡμέρα.

Ναι, ἄς πάρουμε ὅλοι τὸ δημιουργικὸ σφυρί. Καὶ μὲ τὰ μάτια καρφωμένα ὡς τοῦ Λυγκέα ἀπάνω στὸν καιρὸν ὅπου διαβαίνει, ἐνῶ δουλεύουμε, ἄς τὸν διατάξουμε κι' ἄς τοῦ φωνάξουμε, κυττάζοντάς τον κατὰ πρόσωπο :

«Ἐπάκουσέ μας, Δαίμονα! Καὶ σήκωσε τὸ ἔργο μας, ὀλόαγνο, κατὰ τὴ θέλησή μας».

ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΟ «ΛΥΡΙΚΟ ΒΙΟ» ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

* «ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ»

* Α Γ Ρ Α Φ Ο Ν

* Δ Ι Ο Ν Υ Σ Ο Σ

Ε Π Ι Λ Ι Κ Ν Ω

* ΣΤ' ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

* « Π Ρ Ω Τ Ε Α Σ »

* Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ

ΤΟΥ ΑΤΖΕΣΙΒΑΝΟ

ΑΠΟ τὴ νέα πληγὴ ποὺ μ'άνοιξεν ἡ μοῖρα
ἔμπαιν' ὁ ἥλιος θαρροῦσα στὴν καρδιά μου
μὲ τόση ὄρμη, καθὼς βασίλευε, ὅπως
ἀπὸ ραγισματιᾶν αἰφνίδια μπαίνει
τὸ κύμα σὲ καράβι π' ὀλοένα
βουλιάζει... Γιατὶ ἐκεῖνο πιά τὸ δέιλι,
σὰν ἄρρωστος, καιρό, ποὺ πρωτοβγαίνει
ν' ἀρμέξει ζωὴ ἀπ' τὸν ἔξω κόσμον, ἡμουν
περπατητῆς μοναχικὸς στὸ δρόμο
ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κ' ἔχει
σημάδι τοῦ ἱεροῦ τὴν Ἐλευσίνα.
Τὶ ἦταν γιὰ μένα αὐτὸς ὁ δρόμος πάντα
σὰ δρόμος τῆς Ψυχῆς..., Φανερωμένος
μεγάλος ποταμός, κυλοῦσε ἐδῶθε
ἀργὰ συρμένα ἀπὸ τὰ βόδια ἀμάξια,
γεμάτα ἀθεμωνιᾶς ἢ ξύλα, κι' ἄλλα
ἀμάξια, γοργὰ ποὺ προσπερνοῦσαν,
μὲ τοὺς ἀνθρώπους μέσα τους σὰν ἴσκιους...
Μὰ παραπέρα, σὰ νὰ χάθη ὁ κόσμος
κ' ἔμειν' ἡ φύση μόνη, ὦρα κι' ὦρα
μιὰν ἡσυχία βασίλεψε... Κ' ἡ πέτρα,
π' ἀντίκρισα σὲ μιὰ ἄκρη ριζωμένη,
θρονὶ μοῦ φάνη μοιραμένος, μοῦ ἦταν
ἀπ' τοὺς αἰῶνες. Κ' ἐπλεξα τὰ χέρια,
σὰν κάθισα, στὰ γόνατα, ξεχνώντας
ἂν κίνησα τὴ μέρα αὐτὴ ἢ ἂν πῆρα
αἰῶνες πίσω αὐτὸ τὸν ἴδιο δρόμο. .

Μὰ νὰ· στὴν ἡσυχία αὐτὴ ἀπ' τὸ γύρο
τὸν κοντινὸ προβάλανε τρεῖς ἴσκιοι.
Ἕνας Ἀτσιγγανὸς ἀγνάντια ἐρχόταν,
καὶ πίσωθὲ του ἀκλούθαιαν, μ' ἄλυσίδες
συρμένες, δυὸ ἀργοβάδιστες ἀρκοῦδες.
Καὶ νὰ· ὡς σὲ λίγο ζύγωσαν μπροστά μου

καί μ' εἶδε ὁ Γύφτος, πρὶν καλὰ προφτάσω
νὰ τὸν κοιτάξω, τράβηξε ἀπ' τὸν ὤμο
τὸ ντέφι καί, χτυπώντας το μὲ τὸ'να
χέρι, μὲ τ' ἄλλον ἔσυρε μὲ βία
τὶς ἀλυσίδες. Κ' οἱ δυὸ ἀρκοῦδες τότε
στά δυὸ τους σκώθηκαν βαριά. Ἡ μία,
(ἦταν ἡ μάνα, φανερά), ἡ μεγάλη,
μὲ πλεχτὲς χάντρες ὄλο στολισμένο
τὸ μέτωπο γαλάζιες, κι' ἀπὸ πάνω
μιὰν ἄσπρη ἀβασκαντήρα, ἀνασηκώθη
ξάφνου τρανή, σὰν προαιώνιο νά'ταν
ξόανο Μεγάλης Θεᾶς, τῆς αἰώνιας Μάνας,
αὐτῆς τῆς ἴδιας ποῦ ἱερά θλιμμένη,
μὲ τὸν καιρὸν ὡς πῆρε ἀνθρώπινη ὄψη,
γιὰ τὸν καημὸ τῆς κόρης τῆς λεγόνταν
Δήμητρα ἐδῶ, γιὰ τὸν καημὸ τοῦ γιοῦ τῆς
πιὸ πέρα ἦταν Ἀλκμήνη ἢ Παναγία.
Καὶ τὸ μικρὸ στὸ πλάγι τῆς ἀρκούδι,
σὲ μεγάλο παιχνίδι, σὰν ἀνίδεο
μικρὸ παιδί ἀνασκώθηκε κ' ἐκεῖνο
ὕπάκοο, μὴ μαντεύοντας ἀκόμα
τοῦ πόνου τοῦ τὸ μάκρος καὶ τὴν πίκρα
τῆς σκλαβιάς ποῦ καθρέφτιζεν ἡ μάνα
οτὰ δυὸ πυρρά τῆς ποῦ τὸ κοίταν μάτια!

Ἄλλ' ὡς ἀπὸ τὸν κάματον ἐκείνη
ὀκνοῦσε νὰ χορέψει, ὁ Γύφτος, μ' ἕνα
πιδέξιο τράβηγμα τῆς ἀλυσίδας
στοῦ μικροῦ τὸ ρουθούνη, ματωμένο
ἀκόμα ἀπ' τὸ χαλκὰ ποῦ λίγες μέρες
φαινόταν πῶς τοῦ τρύπησεν, αἰφνίδια
τὴν ἔκαμε, μουγκρίζοντας μὲ πόνον,
νὰ ὀρθώνεται ψηλά, πρὸς τὸ παιδί τῆς
γυρνώντας τὸ κεφάλι, καὶ νὰ ὀρχιέται
ζωηρά...
Κ' ἐγώ, ὡς ἐκοίταζα, τραβοῦσα
ἔξω ἀπ' τὸ χρόνο, μακριὰ ἀπ' τὸ χρόνο,
ἐλεύτερος ἀπὸ μορφὲς κλεισμένες
στὸν καιρὸ, ἀπὸ ἀγάλματα κ' εἰκόνες
ἡμουν ἔξω, ἡμουν ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο...
Μὰ μπροστά μου, ὀρθωμένη ἀπὸ τὴ βία

τοῦ χαλκᾶ καὶ τῆς ἄμοιρης στοργῆς τῆς,
δὲν ἔβλεπα ἄλλο ἀπ' τὴν τρανὴν ἀρκοῦδα
μὲ τὶς γαλάζιες χάντρες στὸ κεφάλι,
μαρτυρικὸ τεράστιο σύμβολο ὄλου
τοῦ κόσμου, τωρινοῦ καὶ περασμένου,
μαρτυρικὸ τεράστιο σύμβολο ὄλου
τοῦ πόνου τοῦ πανάρχαιου, ὅπ' ἀκόμα
δὲν τοῦ πληρώθη ἀπ' τοὺς θνητοῦ. αἰῶνες
ὁ φόρος τῆς ψυχῆς... Τὶ ἐτούτη ἀκόμα
ἦταν κ' εἶναι στὸν Ἄδη..

Καὶ σκυμμένο

τὸ κεφάλι μου κράτησα ὀλοένα,
καθὼς στὸ ντέφι μέσα ἔριχνα, σκλάβος
κ' ἐγὼ τοῦ κόσμου, μιὰ δραχμή...

Μὰ ὡς, τέλος,

ὁ Ἀτσίγγανος ξεμάκρυνε, τραβώντας
ξανὰ τὶς δυὸ ἀργοβάσιστες ἀρκοῦδες,
καὶ χάθηκε στὸ μούχρωμα, ἡ καρδιά μου
μὲ σήκωσε νὰ ξαναπάρω πάλι
τὸ δρόμον ὁποῦ τέλειωνε στὰ ρεῖπια
τοῦ Ἱεροῦ τῆς ψυχῆς, στὴν Ἐλευσίνα.
Κ' ἡ καρδιά μου, ὡς ἐβάδιζα, βογκοῦσε:
«Θά ρτει τάχα ποτέ, θὲ νὰ ρτει ἡ ὥρα
ποῦ ἡ ψυχὴ τῆς ἀρκούδας καὶ τοῦ Γύφτου,
κ' ἡ ψυχὴ μου, ποῦ Μυημένη τῆνε κράζω,
θὰ γιορτάσουν μαζί;»

Κι ὡς προχωροῦσα,

κ' ἐβράδιαζε, ξανάνιωσα ἀπ' τὴν ἴδια
πληγὴ, ποῦ ἡ μοῖρα μ' ἀνοιξε, τὸ σκότος
νὰ μπαίνει ὀρμητικὰ μὲς στὴν καρδιά μου,
καθὼς ἀπὸ ραγισματιὰν αἰφνίδια μπαίνει
τὸ κύμα σὲ καράβι ποῦ ὀλοένα
βουλιάζει.. Κι' ὅμως τέτοια ὡς νὰ διψοῦσε
πλημμύραν ἡ καρδιά μου, σὰ βυθίστη
ὡς νὰ πνίγηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
σὰ βυθίστηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
ἕνα μούρμουρο ἀπλώθη ἀπάνωθὲ μου,
ἕνα μούρμουρο,

κ' ἔμοιαζ' ἔλεε:

«Θά ρτει...»

ΕΠΡΟΧΩΡΟΥΣΑΝ ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη
τῆς Σιών ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθητές του,
σάν, λίγο ἀκόμα πρὶν νὰ γείρει ὁ ἥλιος,
ζυγώσανε ἀναπάντεχα στὸν τόπο
ποῦ ἡ πόλη ἔριχνε χρόνια τὰ σκουπίδια,
καμένα ἀρρώστων στρώματα, ἀποφόρια,
σπασμένα ἀγγεῖα, ἀπορριμματα, ξεσκλίδια...

Κ' ἐκεῖ, στὸν πιὸ ψηλὸ σωρὸν ἀπάνω,
πρησμένο, μὲ τὰ σκέλια γυρισμένα
στὸν οὐρανό, ἐνδὸς σκύλου τὸ ψοφίμι,
πού, ὡς ξαφνικὰ ἀκούοντας τὰ κοράκια
ποῦ τὸ σκεπάζαν πάτημα τὸ ἀφήκαν,
μιὰ τέτοια ὁσμὴν ἀνάδωκεν ὁπού, ὅλοι
σὰ μ' ἓνα βῆμα οἱ μαθητές, κρατώντας
στὴ φούχτα τους τὴν πνοή, πισωδρομῆσαν...

Μὰ ὁ Ἰησοῦς, μονάχος προχωρώντας
πρὸς τὸ σωρὸ γαλήνια, κοντοστάθη
καὶ τὸ ψοφίμι ἐκοίταξε ἔτσι, πῶνας
δὲν ἐκρατήθη μαθητῆς καὶ τοῦ ἵπεν
ἀπὸ μακρὰ: «Ραββί, δὲ νιώθεις τάχα
τὴ φοβερὴν ὁσμὴ καὶ στέκεσ' ἔτσι;»

Κι' αὐτός, χωρὶς νὰ στρέψει τὸ κεφάλι
ἀπ' τὸ σημεῖο ποῦ κοίταζε, ἀποκρίθη:
« Τὴ φοβερὴν ὁσμὴν ἐκεῖνος πῶχει
καθάρια ἀνάσα καὶ στὴν χώρα μέσα
τὴν ἀνασαίνει, ὅθ' ἤρθαμε... Μὰ τώρα
αὐτὸ ποῦ βγαίνει ἀπ' τὴ φτορὰ θαμάζω
μὲ τὴν ψυχὴ μου ὀλάκερη... Κοιτάχτε
πῶς λάμπουνε τὰ δόντια αὐτοῦ τοῦ σκύλου
στὸν ἥλιο ὡς τὸ χαλάζι, ὡσαν τὸ κρίνο,

πέρα ἀπ' τὴ σάψη, ὑπόσκεση μεγάλη,
ἀντιφεγγιὰ τοῦ Αἰώνιου, μὰ κι ἀκόμα
σκληρὴ τοῦ Δίκαιου ἀστραπὴ κ' ἐλπίδα! »

Ἔτσι εἶπ' ἑκεῖνος κ' εἶτε νιώσαν ἢ ὄχι
τὰ λόγια τοῦτα οἱ μαθητές, ἀντάμα,
σάν ἐκινήθη, ἀκλούθησαν καὶ πάλι
τὸ σιωπηλὸ τοῦ δρόμο...

Καὶ νὰ τώρα,
βέβαια στερνός, τὸ νοῦ μου πῶς σ' ἐκεῖνα,
Κύριε, τὰ λόγια Σου γυρίζω, κι ὅλος
μιὰ σκέψη στέκομαι μπροστά Σου: Ἄ! .. δῶσε,
δὸς καὶ σ' ἐμένα, Κύριε, ἐνῶ βαδίζω
ὀλοένα ὡς ἔξω ἀπ' τῆς Σιών τὴν πόλη,
κι ἀπὸ τὴ μιὰ τῆς γῆς στὴν ἄλλην ἄκρη
ὅλα εἶναι ρεῖπια, κι ὅλα εἶναι σκουπίδια,
κι ὅλα εἶναι πτώματα ἄθαφτα ποῦ πνίγουν
τὴ θεία πηγὴ τ' ἀνασσαμοῦ, στὴ χώρα
εἶτ' ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα Κύριε, δὸς μου,
μὲς στὴ φριχτὴν ὁσμὴν ὁπού διαβαίνω,
γιὰ μιὰ στιγμὴ τὴν ἅγια Σου γαλήνη,
νὰ σταματήσω ἀτάραχος στὴ μέση
ἀπ' τὰ ψοφίμια καὶ ν' ἀδράξω κάπου
καὶ στὴ δική μου τὴ ματιάν ἐν' ἄσπρο
σημάδι ὡς τὸ χαλάζι, ὡσαν τὸ κρίνο,
κάτι νὰ λάμπει ξάφνου καὶ βαθιά μου
ἔξω ἀπ' τὴ σάψη, πέρα ἀπὸ τὴ σάψη
τοῦ κόσμου, ὡσαν τὰ δόντια αὐτοῦ τοῦ σκύλου
πού, ὦ Κύριε, βλέποντάς τα ἐκεῖ τὸ δεῖλι,
τά'χες θαμάσει, ὑπόσκεση μεγάλη,
ἀντιφεγγιὰ τοῦ Αἰώνιου, μὰ κι ἀντάμα
σκληρὴ τοῦ Δίκαιου ἀστραπὴ κ' ἐλπίδα! ..

ΝΥΧΤΑ μεγάλη, νύχτα μάνα μὲς στῶν αἰώνων
 τὶς νύχτες, νύχτα κούνια τῶν Τιτάνων
 βρεφῶν, π' ἀπόψε ρίχνεις, κι ὄλο ρίχνεις,
 τὸ χιόνι Σου γοργό, πυκνὸν ἀνάμεσό μου
 κι ἀνάμεσα τοῦ κόσμου, κλείνοντάς με
 μονάχο στὴν ἀπάτητη σκοπιά μου,
 (ὄρθιο κιβούρι, ποῦ μὲ μέλη παγωμένα
 βιγλίζω ἀκοίμητος τὰ σύνορα τοῦ χρόνου)
 Νύχτα—μητέρα, στὴ σιωπὴ Σου, ἐνῶ λογιάζω
 πὼς πάει νὰ σβύσει μὲς στὰ στήθη μου ἡ καρδιά μου,
 τί ὑπνώσαν ὄλα, ἡ γῆ στὰ πόδια μου ἀποκάτου,
 βαθιὰ τὰ οὐράνι' ἀπάνωθέ μου, κι ἀγρυπνάει,
 θαρρῶ, στὰ τάρταρα μονάχα ὁ Βύθιος Δράκων,
 καὶ πιά ἀπ' τὰ χεῖλη μου μπροστὰ δὲν ἀναφαίνει
 μὴδὲ τοῦ χνώτου μου ὁ ἀχνός, μὰ νὰ τὰ κλείσει
 παρμονεύει ὁ θάνατός μου, αἰφνίδια λέω
 μωροῦ παιδιοῦ πὼς ἀγρικιέμαι κάποιο κλάμα,
 ἀλαργινό, τρεμάμενο, κι ἀναρωτιέμαι :
 « Τάχα παιδί γεννιέται ἀπόψε, πάλι, νέο,
 ὁ ἀπ' αἰώνων θεός; »

Ἄλλ' ὦ Μητέρα—
 νύχτα, μάταια στυλώνω τὴν ἀκοή μου
 πίσω ἀπ' τὸ κλάμα αὐτό, μήπως ἀδράξω
 στ' αὐτί μου βάβισμα σκυλιῶν μακρὰ σὲ στάνη
 τῆς Βηθλεέμ, καὶ μάταια ἀνοίγω τὴ ματιὰ μου
 μὴ ὄω ἀρχαγγέλων σύναξη πυκνὴ ἢ, πιδό κάτου,
 φωτιά τσοπάνων νὰ τρυπάει τὰ μαῦρα σκότη...
 Ἄλλ' ὡς τὰ νέφη ἀποσκεπάζονται ἀπὸ νέφη
 κι ὄλο τὸ χιόνι σιωπηλὰ τὰ σαβανώνει,
 λύκων ἀκούω οὐρλιάματα νὰ Σὲ γεμίζουν,
 θρηνητικά, μακρόσυρτα, στριγγά, μεγάλα,
 λύκων ἀκούω γοργὰ κοπάδια νὰ περνᾶνε,
 μακρὺς στρατὸς ποῦ διασκελάει μὲς ἀπ' τὰ χιόνια,
 μὰ, ὡς ξαφνικὰ γυρίζεις πίσω στὴ σιωπὴ Σου,
 ξαναρωτιέμαι τὸ ἴδιο ρῶτημα βαθιὰ μου...

Κι ἀπάντησή μου, ὡς νὰ γκρεμίζεται τὸ τεῖχος
 ποῦ μὲ κυκλώνει τῆς σιγῆς σ' ἄγριου στροβίλου
 τὸ αἰφνίδιο ξέσπασμα, ντυτοὶ γιὰ σάβανα τους
 τὸ ἴδιο τὸ χιόνι ποῦ τὸ χνάρι τους ἐπῆρε,
 μύριοι νεκροὶ τριγύραθέ μου, σάμπος μύριοι
 φυλακισμένοι ποῦ γκρεμίσανε τὰ τεῖχη
 τῆς φυλακῆς τους, σὰν τρελοὶ ποῦ ξάφνου βρῆκαν
 ἀπὸ τὴ θύελλαν ἀνοιχτὴ πλατιά μιὰ θύρα
 τοῦ ἔρμου σπιτιοῦ τους κι ὄλοι ὀρμώντας πρὸς τὴ νύχτα
 ἐδιασκορπίσανε στὸ διάστημα, μὲ θρήνους
 πνιχτοὺς στὸ κρῦφιο τοῦτο ρῶτημά μου,
 μὲ μιὰ φωνὴ λογιάζω τώρα νὰ μῦθὸ λένε :
 « Παιδί γεννιέται ἀπόψε, ἀλήθεια, νέο,
 ὁ ἀπ' αἰώνων θεός... Μὰ ποῦ οἱ φρουροὶ ἔναι
 ποῦ σ' ἄγια σύνορα ἀγρυπνᾶνε, ἀπὸ τοὺς λύκους
 νὰ διαφεντέψουνε τὸ βρέφος; Ἦέ μας, ποῦ εἶναι; »
 Τέτοια, λογιάζω, ἀκούω, Μητέρα—νύχτα,
 στὰ βάθη μου ἄμετρη φωνή· κι ὡς ἄξαφνα ὄλο
 τὸ κοσμογόνο ν' ἀντηχάει τὸ σειστρο
 μὲς στὴν καρδιά μου, Νύχτα, κούνια τῶν Τιτάνων
 βρεφῶν, ἀνεβασμένος στὸν παλμό Σου
 τὸ μυστικό, ποῦ κάθε χτύπος τσου κ' αἰώνας,
 στὰ σκότη ὀρμῶ, πάνω ἀπ' τὰ χιόνια καὶ τοὺς τάφους
 καί, τέτοια λέγοντας στὰ τρίστρατα, τοὺς κράζω :
 « Ἰλυκό μου βρέφος, Διόνυσέ μου καὶ Χριστέ μου
 τιτάνας νέος κι ἄν ἦρτες σήμερα στὸν κόσμο,
 μάνσας δὲν ἔχεις ἀγκαλιὰ νὰ Σὲ ζεστάνει...
 Τὶ εἶσαι τῆς νύχτας τούτης γιὸς ποῦ μᾶς κυκλώνει,
 τῆς νύχτας τούτης καὶ τῆς ἀγρυπνῆς καρδίας μας
 πού, σπῖθα ζωῆς μὲσα στὸ χάος τὸ παγωμένο,
 παλεύει ἀπόψε μὲ τὸ θάνατο τὸν ἴδιο,
 δικό μας θάνατο καὶ θάνατο τοῦ κόσμου!
 Κι ἂ· τὸ κατέχουμε, π' ἂν ἴσω, νέε Τιτάνα,
 ἀπ' τὴν καρδιά μας δὲν πιαστεῖς τὴ νύχτα τούτη,
 νὰ τῆς βυζάξεις στάλα—στάλα ὄλο τὸ αἷμα,
 αὔριο κ' Ἐσὺ μὲ τοὺς νεκροὺς θεὸ νὰ λογιέσαι!
 Μὰ κάλλιο τό'χουμε νὰ μείνουμε θαμμένοι
 στὰ ὀρθὰ κιβούρια ποῦ τὰ μέλη μας παγώνουν,
 παρὰ ὁ παλμός Σου νὰ σβηστεῖ μὲς στὰ σκοτάδια
 μ' ὄλους τοὺς ἄλλους ποῦ πληθαίνουν τὸ κοπάδι
 τῆς ἀκατάγραφης ὀργῆς, κ' οἱ ἄγριοι λύκοι
 ἀπὸ μακράθε νὰ ὀσμιστοῦνε τὴν κουνιά Σου!

Μὰ ὡς ἡ κουριά Σου εἶν' ἡ ἀσπίδα τῶν ἀσπίδων,
 κ' ἐμεῖς Κορύβαντες τριγύρα της κινᾶμε
 γιὰ νὰ ὀρχηθοῦμε τὸν πυρρίχιο τὸ στερνό μας,
 στὴν ἴδια ἀσπίδα μας τίς σπάθες μας χτυπώντας,
 ἀπὸ κοντὰ Σου ν' ἀποδιώξουμε τοὺς λύκους!
 Ὀλονυχτίς θεὸς νὰ ὀρχηθοῦμε γύραθέ Σου,
 κι ὅσο κι ἂν εἶναι ἡ νύχτα τούτη νὰ κρατήσῃ
 ἐμεῖς θὰ ὀρχιούμαστε ὡς στὴν ὥρα ποὺ τὰ σκιάχτρα
 τοῦ σκοταδιοῦ θά'χουνε φύγει, κ' ἡ φωνὴ Σου,
 φωνὴ Θεοῦ π' ἀνασηκώνετ' ἀπ' τὸν ὕπνο,
 φωνὴ «μεθύοντος ἰσχυροῦ», θεὸς νὰ καλέσει
 στὴ ζέστα τοῦ ἡλίου ξαφνικά τοὺς πεθαμένους,
 ἐνῶ ἀποπάνω ἀπὸ τὴν κούνια Σου θὰ γέρνει
 ἡ σκιά τῆς μιᾶς Σου παντοδύναμης Ἀμπέλου,
 γλυκό μας βρέφος, Διόνυσέ μας καὶ Χριστέ μας!»

Ἀγρυπνία τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1941

Στ' Ὁσιοῦ Λουκᾶ
 τὸ μοναστήρι

ΣΤ' ΟΣΙΟΥ Λουκᾶ τὸ μοναστήρι, ἀπ' ὅσες
 γυναῖκες τοῦ Στεριοῦ συμμαζευτήκαν
 τὸν Ἐπιτάφιο νὰ στολίσουν, κι ὅσες
 μοιρολογητρες ὡς με τοῦ Μεγάλου
 Σαββάτου τὸ ξημέρωμα ἀγρυπνήσαν,
 ποιὰ νὰ στοχάστη—ἔτσι γλυκὰ θρηνοῦσαν!—
 πῶς, κάτου ἀπ' τοὺς ἀνθούς, τ' ὀλόαχνο σμάλτο
 τοῦ πεθαμένου τοῦ Ἄδωνη ἦταν σάρκα
 ποὺ πόνεσε βαθιά;

Γιατί κι ὁ πόνος
 στὰ ρόδα μέσα, κι ὁ Ἐπιτάφιος Θρήνος,
 κ' οἱ ἀναπνοὲς τῆς ἀνοιξῆς ποὺ μπαίνουν
 ἀπ' τοῦ ναοῦ τὴ θύρα ἀναφτερῶναν
 τὸ νοῦ τους στῆς Ἀνάστασης τὸ θάμα,
 καὶ τοῦ Χριστοῦ οἱ πληγὲς σὰν ἀνευῶνες
 τοὺς φάνταζαν στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια,
 τί πολλὰ τὸν σκεπάζανε λουλούδια
 ποὺ ἔτσι τρανά, ἔτσι βαθιὰ εὐωδοῦσαν!...

Ἄλλὰ τὸ βράδυ τὸ ἴδιο τοῦ Σαββάτου,
 τὴν ὥρα π' ἀπ' τὴν Ἁγία Πύλη τὸ ἕνα
 κερὶ ἐπροσάναψε ὄλα τ' ἄλλα ὡς κάτου,
 κι ἀπ' τ' Ἁγιο Βῆμα σάμπως κύμα ἀπλώθη
 τὸ φῶς ὡς με τὴν ξώπορτα, ὄλοι κι ὄλες
 ἀνατριχιάξαν π' ἄκουσαν στὴ μέση
 ἀπ' τὰ «Χριστὸς Ἀνέστη» μιὰν αἰφνίδια
 φωνὴ νὰ σκούξει: «Γιώργαινα, ὁ Βαγγέλης!...»

Καὶ νά· ὁ λεβέντης τοῦ χωριοῦ, ὁ Βαγγέλης,
 τῶν κοριτσιῶν τὸ λάμπασμα, ὁ Βαγγέλης
 ποὺ τὸν λογιάζαν ὄλοι γιὰ χαμένο
 στὸν πόλεμο· καὶ στέκονταν ὀλόρτος
 στῆς ἐκκλησιᾶς τῆ θύρα, με ποδάρι
 ξύλινο, καὶ δὲ διάβαινε τὴ θύρα
 τῆς ἐκκλησιᾶς, τὶ τὸν κοιτάζαν ὄλοι
 με τὰ κερὰ στὸ χέρι, τὸν κοιτάζαν,
 τὸ χορευτὴ ποὺ τράνταζε τ' ἀλώνι
 τοῦ Στεριοῦ, μιὰ στὴν ὄψη, μιὰ στὸ πῶδι,
 ποὺ ὡς νὰ τὸ κάρφωσε ἦταν στὸ κατώφλι
 τῆς θύρας, καὶ δὲν ἔμπαινε πιὸ μέσα!...

Καὶ τότε—μάρτυράς μου νὰ 'ναι ὁ στίχος,
 ὁ ἀπλὸς κι ἀληθινὸς ἐτοῦτος στίχος—
 ἀπ' τὸ στασίδι πού 'μουνα στημένος
 ξαντίκρισα τὴ μάνα ἀπ' τὸ κεφάλι
 πετώντας τὸ μαντήλι, νὰ χιμήξει
 σκυφτὴ καὶ ν' ἀγκαλιάσει τὸ ποδάρι,
 τὸ ξύλινο ποδάρι τοῦ στρατιώτη,
 —ἔτσι ὅπως τὸ εἶδα ὁ στίχος μου τὸ γράφει,
 ὁ ἀπλὸς κι ἀληθινὸς ἐτοῦτος στίχος—,
 καὶ νὰ σύρει ἀπ' τὰ βάθη τῆς καρδιάς της
 ἕνα σκούξιμο: «Μάτια μου... Βαγγέλη!»
 Κι ἀκόμα,—μάρτυράς μου νὰ 'ναι ὁ στίχος,
 ὁ ἀπλὸς κι ἀληθινὸς ἐτοῦτος στίχος—,
 ξοπίσωθὲ της, ὅσες μαζευτήκαν
 ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς Μεγάλης Πέφτης,
 νανουριστά, θαμπὰ γιὰ νὰ θρηνήσουν

τὸν πεθαμένον Ἄδωνη, κρυμμένο
μέσ στὰ λουλούδια, τώρα νὰ ξεσπάσουν
μαζί τὴν ἀξεθύμαστη τοῦ τρόμου
κραυγὴ πού, ὡς στὸ στασίδι μου κρατιόμουν,
ἕνας πέπλος μοῦ σκέπασε τὰ μάτια!...

«Πρωτέας»

ΕἶΠΑΤΕ :

«Ἡ θὰ κάμουμε κάτι μεγάλο, ἢ δὲ θὰ γυρίσουμε πίσω...»

Τριγύρα Σας βούιζε τὸ πέλαο, κρυμμένο ἀπ' τὰ κύματα
ὡς ἀπ' ἄσπρα φτερά πού πετοῦσαν ἀπάνω του σύρριζα,
κι ὀλοένα βυθίζατε μέσ στοὺς ὄγρους βαθιοὺς δρόμους,
κλειστοὶ στὸ μικρὸ Σας καράβι,
μέσ στὴν ἄβυσσο ὅπου ἄλλοτε λέγατε
πὼς κ' ἡ ἴδια τρικυμιά, σὰ μητέρα,
τὴ φτερούγα τῆς θ' ἀπλωνε ἀπάνω Σας,
τί, στὰ ἴδια πλευρά του
σὰν αἰχμάλωτο ἐκράτει τὸ σκάφος τὸν ἴδιο βοριά
μέσ στοῦ μέσα πελάου τὴ γαλήνη·

κ' ἐκεῖ,
χαλινὸ σὰ νὰ βάζατε στὰ ἴδια τὰ κύματα
πού ἀπάνω μαινόντανε,
ὠριμάζατε μόνο μιὰ σκέψη,
νὰ λυτρώσετε τὴν ἄγια μας θάλασσα
ἀπ' τὸ κόκκινο μάταιο πανὶ τῶν Λατίνων,
καὶ μόνο
κατάσπρη φτερούγα, νὰ τρέχει,
ὡσὰ γλάρου,
σὰν ἡ ἐλεύθερη σκέψη,
σὰν ἡ πνοὴ τῆς καθάριας ἀγάπης,
τῶν Ἑλλήνων ψαράδων τ' ὀλάσπρο πανὶ
στὴ μεγάλη γαλάζια ἀπλωσιά τῆς!

Κ' ἐκεῖ μέσα, στὰ βάθη,
ἐκεῖ μέσα
πού μήτε τοῦ ψαρᾶ δὲν καλάρει
τὸ δίχτυ γιὰ ψάρια,
μόνοι, ἔξω ἀπὸ χρόνο καὶ τόπο,
δίχως πιά στὴν ἀκοή Σας νὰ φτάνει
ἡ βοή τῶν κυμάτων ἢ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου,
βαθιά, πιὸ βαθιά,
σὰ σὲ τάφο,
δίχως ὄνομα ἀπάνω κανένα ἀφημένο στῶν ἀνθρώπων τὴ
μνήμη

ἄλλο ἀπ' τ' ὄνομα πού 'χε ἀπὸ μῦθο πανάρχαιο
τὸ ἴδιο σας πλοῖο, ὁ «Πρωτέας»,
ἀπ' τὸ μῦθο πανάρχαιου θαλάσσιου θεοῦ
πού σὲ μύρια συνάλλαζε πρόσωπα
τὴν αἰώνια του ἐλεύθερη οὐσία,

ὀλοένα,
ταξιδεύατε μέσα στὰ σκοτὴ,
σὰ δελφίνια πού ἀθώρητα τρέχουν στὴν ἄβυσσο μέσα,
ἀπ' τὴν ἴδια ἐτούτη τὴν ἄβυσσο μιὰ ὥρα νὰ βγεῖτε
νικητήρια,
καὶ τότε μονάχα,
ἀντικρὺ στὸν ὄχτρο, ντροπιασμένο,
ν' ἀνασάνετε πάλι τοῦ ἀπάνω τοῦ κόσμου τὸν γλυκύτατο
ἄερα,
τὸν ἄερα πού γιὰ ὄλους θὰ λυτρώνατε πλέρια!

Μὰ δὲν ἦρθατε πίσω!
Ἐκεῖ κάτου, στὰ βάθη, ποῖος ξέρει
ἂν ὁ ἴδιος Πρωτέας δὲ Σᾶς κράτησε
στὰ κρυφὰ του τὰ δώματα μέσα,
μέσα στ' ἄγια του δώματα,
πιὸ λαμπρὰ ἀπὸ τῆς εὐκόλης δόξας τὰ τρόπαια,
μυστικὰ ριζωμένος στὴν καρδιὰ τῆς αἰωνιότητος·
τάχα ποῖος ξέρει
ἂν ὁ ἴδιος θαλάσσιος θεὸς δὲ Σᾶς κράτησε ρίζα,
ρίζα κι ἄγκυρα αἰώνια τοῦ μύθου του,
πού 'ν' ὁ δικός του μαζί κι ὁ δικός μας·
ὅπου, ἂν ὄλα τὰ πρόσωπα ἀλλάζει

στή λαμπρήν ἐπιφάνεια,
τὸ μπορεῖ
γιατὶ κλεῖ τὴν αἰώνιαν Οὐσία
ποῦ σὲ θεοὺς καὶ σ' ἀνθρώπους
μηνάει σὲ περισσιες μορφές ἀπ' τὰ βάθη
τοῦ Κόσμου
τῆ μιᾶν ἱερή, μυστικὴ Ἐλευθερία!

Ἦ, καλοὶ μου, εἶπατ' ἔτσι :
«Ἡ θὰ κάμουμε κάτι μεγάλο, ἢ δὲ θὰ γυρίσουμε πίσω!»
Καὶ κάματε κάτι, ἀπ' αὐτὸ ποῦ νειρόσαστε
πιότερο ἀκόμα μεγάλο!
Δὲ σταθήκατε διόλου μεσόστρατα,
ἀπ' τὴν ὥρα ποῦ μπήκατε μέσα
στοὺς ὄγρους, βαθιοὺς δρόμους
δὲ γυρέψατε ἀνάπαψη,
κι οὐτὲ στοχαστήκατε ἂν πρέπει νὰ γυρίσετε πίσω,
μὰ πηγαίνοντας πάντα μπροστὰ γι' αὐτὸ ποῦ νειρόσαστε,
τ' ἄξιο, τὸ ἀγνό, τὸ μεγάλο,
λησμονήσατε ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο ἑαυτὸ Σας
ἀντικρὺ στὸ μεγάλο σκοπὸ Σας,
τώρα πιά ποῦ ἔγινε ἓνα μὲ τίς ρίζες τοῦ πέλαου,
μὲ τίς ρίζες τῶν αἰώνιων στοιχείων,
μὲ τίς ρίζες βαθιὰ τῆς Ἑλλάδας,
μὲ τίς ρίζες κρυφές τῆς ψυχῆς μας!

Κ' ἔτσι σήμερα
ὀρθὸς στ' ἀκρογιαλὶ δὲ στέκω,
δὲ στέκει κανεὶς μας
καρτερώντας τὸ κύμα νὰ φέρει ἀπὸ Σᾶς ἓνα λείψανο
ποῦ γυρεύει ταφή,
μὰ, κοιτώντας ἀφρισμένα τὰ κύματα
ἀπάνω νὰ ὀρμᾶνε
τὸ ἔνα πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο
κι ἀκούοντας τὴ βουή τους,
Σᾶς βλέπουμε ἀκέριους,

κι ἀκέριους
Σᾶς ἀκοῦμε μὲς σ' ὅλες τίς μορφές καὶ φωνές τοῦ Πρω-
τέα,

τοῦ αἰώνιου Σας κ' αἰώνιου μας Μύθου,
πανελεύτερους, ὄριους, γαλήνιους,
ἀπ' τὰ βάθη τῶν βυθῶν ν' ἀνεβαίνετε
πάμφωτα εἶδωλα νιότης
καί, τώρα,
νὰ ξεχύνετε μὲς στὸν ἀγέρα,
μὲ τοῦτα τὰ λόγια ἀπ' τὴν ἄβυσσο μέσα,
τὴν ἄξια ψυχὴ Σας :
«Ἐδῶ μένουμε τώρα,
αἰώνιοι φρουροὶ μὲς στοῦ μέσα πελάου τῆ γαλήνη,
κ' ἐδῶ πιά, χαλινοὺς σὰ νὰ βάζουμε στὰ ἴδια τὰ κύματα
ποῦ μαίνονται ἀπάνω,
θὰ ὀριμάζουμε πάντα μιὰ σκέψη
λυτρωμοῦ γιὰ τὴν ἄγια μας θάλασσα
ἀπ' τὸ κόκκινο μάταιο παν! τῶν Λατίνων,
γιὰ νὰ τρέχει μεθαῦριο, σὰν ἡ ὀλάσπρη φτεροῦγα τοῦ
γλάρου,
σὰν ἡ πάναγνη ἀνθρώπινη σκέψη,
σὰν ἡ πνοὴ τῆς καθάριας ἀγάπης,
τῶν φτωχῶν τῶν ψαράδων Ἑλλήνων
ἐλεύτερο τὸ ἄσπρο πανὶ
στὴν αἰώνια γαλαζία ἀπλωσιά της!

■
ΑΝΕΠΙΛΗΠΤΑ ἐπῆρε τὸ μαχαίρι
ὁ Ἀτζεσιβάνο. Κ' ἦταν ἡ ψυχὴ του
τὴν ὥρα ἐκείνη ὀλάσπρο περιστέρι...
Κι ὅπως κυλᾷ ἀπὸ τ' ἄδυτα τοῦ ἀδύτου
τῶν οὐρανῶν μὲς στὴ νυχτιὰ ἐν' ἀστέρι,
ἢ, ὡς πέφτει ἀνθὸς μηλιάς μὲ πρᾶσο ἀγέρι,
ἔτσι ἀπ' τὰ στήθη πέταξε ἡ πνοὴ του.

Χαμένοι τέτοιοι θάνατοι δὲν πᾶνε...
Γιατὶ μονάχα ἐκεῖνοι π' ἀγαπᾶνε
τὴ ζωὴ στὴ μυστικὴ τῆς πρώτης ἀξία
μποροῦν καὶ νὰ θερίσουνε μονάχοι
τῆς ὑπαρξῆς τους τὸ μεγάλο ἀστάχυ,
ποῦ γέρνει πιά, μὲ θεῖαν ἀταραξία!

**Ἡ αὐτοκτονία
τοῦ Ἀτζεσιβάνο*

Μια θύμηση

ΕΙΝΑΙ τούτη μιὰ θύμηση παλιά που ἔχει χαραχθεῖ βαθειὰ μέσα μου, ἔτσι ὅπως τυπώνονται μερικὲς ἱστορίες τῶν παιδικῶν μας χρόνων. Καί κάθε φορά που θὰ φέρω στοῦ νοῦ μου τὸ Σικελιανὸ ἢ θύμηση αὐτὴ μὲ δυναστεύει. Κ' ἐνῶ τὸν εἶδα καὶ τὸν θαύμασα, ὅπως ὄλοι μας, ὀδηγητὴ καὶ ἐμπυχωτὴ σὲ ὄρες σημαντικές, σὲ ὄρες κινδύνου, ὥστόσο ζεῖ ἐντονα μέσα μου κείνο τὸ βράδι τῆς ἀληθινῆς γνωριμιᾶς μας. Πέρασαν ἀπὸ τότε πάνω ἀπὸ εἴκοσι χρόνια. Ὁ Σικελιανὸς εἶτανε ἀκόμα νέος. Κ' ἐμεῖς παιδιά πές, κι ἄς κολακευτοῦμε, μαθητὲς του. Μὰ που ἐνῶ τοῦ σφίγγαμε τὸ χέρι, πίναμε κρασί μαζί του, τὸν διαβάζαμε, τὸν προσέχαμε, λέω τώρα, πὼς δὲν τὸν ξέραμε τότε τὸ δάσκαλο. "Ἄλλοι τὸν παρεξηγούσαμε ἔτσι, κι ἄλλοι ἀλλοιῶς. Πολλοὶ κινημένοι ἀπὸ μιὰν ἄρρωστη φαντασία τὸν κοιτάζαμε καὶ τὸν λατρεύαμε σὰν κάτι πάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα. Καί κάμποσοι ἀπὸ μᾶς νάνοι Ἄνταῖοι, εἶχαμε τὸ παρά πονο πὼς κάνει ἀδιάκοπα θέατρο. Κατηγορία βαρειά γιὰ τὸν ἄνθρωπο, που δὲν ἔκοβε ὅμως τὸ θαυμασμό μας γιὰ τὸν ποιητὴ. Εἶτανε ἡ ἐποχὴ που τραγουδοῦσαμε τὸν «Τάκη Πλούμα», τὸ «Ταξίδι» τοῦ Πορφύρα καὶ τὸ «Πρωτοβρόχι» τοῦ Σικελιανοῦ. Εἶτανε ἄς ποῦμε μιὰ λυρική ἐποχὴ. "Ὅλα καὶ τίς πιὸ ἐπιταχτικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου τίς γυρίζαμε εὐκολα τότε σὲ φιλολογία. Καὶ πιστεύαμε πὼς εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐμβαθύνουμε στοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ δὲν εἶχαμε ἀκόμα μάθει νὰ ξεχωρίζουμε τὴ ζωὴ ἀπὸ τ' ὄνειρο. Ὅσοτόσο τὸ νόημα που δώσαμε τότε σ' ἕνα βλέμμα, τὴ σημασία σὲ μιὰ πράξη, σὲ μιὰ λέξη, ἅμα τὰ θυμηθοῦμε δεμένα μὲ τὰ κατοπινά, μᾶς κάνουν κάποτε νὰ γνωρίσουμε ἕναν ἄνθρωπο, που τὸν εἶχαμε ὀλάκερα χρόνια πλάι μας καὶ τὸν θαρροῦσαμε ἄλλον. Νά. Ἐκείνη ἡ βραδιά στὴν Πλάκα, στὸ ὑπόγειο τοῦ Κρητικοῦ, δένεται πάντα μέσα μου μὲ τίς κορυφαῖες στιγμὲς τοῦ Σικελιανοῦ καὶ στέκεται γιὰ μένα σημαδιακή, γιατί θαρρῶ πὼς τότε τὸν γνώρισα στ' ἀλήθεια.

Ἄνηφορίσαμε γιὰ τὴν Πλάκα μόλις σουρούπωνε. Καὶ κατεβήκαμε στὸ ὑπόγειο τῆς ταβέρνας μὲ μιὰ μεγαλοπρέπεια που δὲν

ταίριαζε. Δὲν μποροῦσε ὅμως νὰ γίνεῖ κι ἀλλοιῶς, μιὰ που ὁ Σικελιανὸς εἶταν ὁ μπροστάρης. Πεντέξη ἐμεῖς καταπόδι του. Θὲς ἢ ἀρχοντιὰ τοῦ δασκάλου, θὲς κάτι φλοτὰν γραβάτες τῆς παρέας, τὸν κάμανε ἕνα λαϊκὸ γέροντα, πούπινε μόνος, νὰ τραβηχθεῖ μαζί μὲ τὸ τραπέζακι του πρὸς τὰ σκοτάδια τῆς γωνιάς. Καὶ σὲ λίγο πίναμε καὶ λέγαμε. "Ἄλλη παρέα καμμιὰ. "Ἐρημα τὰ τραπέζια. Κάποια στιγμή κάτι νέοι καὶ κορίτσια (ὄλα ὁμορφα) γέμισαν μὲ φωνὲς καὶ γέλια τὴν ταβέρνα. Στὶς παραγγελίες τους πολλὲς κουβέντες καὶ μεγάλη ἀταξία. Εἶτανε καὶ κάποιος ἀστεῖος καὶ τὰ χάχανα δίνανε καὶ παίρνανε. Ξάφνου ἀπλώθηκε στὴν παρέα τους μουγγαμάρα. "Ἐκαμα νὰ δῶ τί τρέχει. "Ὅλα τὰ μάτια γυρισμένα στὸ τραπέζι μας. Γυρισμένα στὸ Σικελιανὸ που τότε καταλάβει, κι ἄς λοξοκοίταζε. "Ἦστερα κάτι εἶπανε μεταξύ τους ψιθυριστά. Καὶ σηκώθηκε ἕνας τους, εἶτανε δὲν εἶτανε εἴκοσπέντε χρονῶ, καὶ μαζί ἕνα ἀπὸ τὰ κορίτσια, τὸ πιὸ ὁμορφο. Ζυγώσανε κοντά μας μὲ τὰ ποτήρια στὸ χέρι κ' οἱ δύο. Κοιτάξανε τὸ Σικελιανὸ κατὰματα, τὰ ὕψωσαν καὶ τάφερνν στὰ χεῖλη. Τὴν ἴδια στιγμή οἱ ἄλλοι, καμμιὰ δεκαριά νέοι καὶ κοπέλλες, πετάχτηκαν ὀρθοὶ μὲ τὰ ποτήρια κι αὐτοὶ στὸ χέρι. Κ' ἦπιαν ὄλοι στὴν ὑγεία του. Μαζί καὶ μεῖς. Ὁ Σικελιανὸς βαθύτατα συγκινημένος, λὲς κ' ἔβαζε δύναμη νὰ μὴ δακρῦσει. Καὶ τότε εἰπώθηκε μιὰ παράκληση στὸν ποιητὴ, πρῶτα ἀπὸ τὸ ζευγάρι που τὸν εἶχε ζυγώσει, κ' ὕστερα ἀπ' ὄλους μαζί τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀπαίτηση μου φάνηκε πολὺ τολμηρὴ. Θάρρεψα πὼς θ' ἀρνηθεῖ. Κοίταξα ἀνήσυχος τὸ Σικελιανὸ κ' εἶδα νὰ τρεμοπαίζουν τὰ ρουθούνια του, νὰ μεγαλώνουν τὰ μάτια του καὶ βαρειά τὰ χέρια του ν' ἀκουμπᾶνε στὸ τραπέζι. Κι ἄρχισε ν' ἀπαγγέλει.

Ἡ βροντερὴ φωνὴ του δὲ μπόδισε νὰ γεμίσει ἡ ταβέρνα ὀράματα. Καὶ βόηθησε τίς ψυχὲς ὄλων μας ἐκεῖ μέσα ν' ἀρθοῦν σὲ μυστικὴ ἐπικοινωνία. Τὸν ἀκούσαμε οἱ περισσότεροὶ μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι.

...
καὶ τοῦ προσώπου μας οἱ γύροι
ἢ ἴδια μας ἦτανε ψυχὴ.

Κάποτε σταμάτησε. Τὸ «Πρωτοβρόχι» του που ἀδιάκοπα τότε τὸ τραγουδοῦσαμε, μόνο τὴ βραδιά ἐκείνη τόνοιωσα ἔτσι. Τὸ νοιώσαμε ἔτσι. Ἄμιλητοι ὄλοι γιὰ κάμποσο. Ἦστερα οἱ νέοι καὶ τὰ κορίτσια ἀπὸ τ' ἀντικρυνὸ τραπέζι κούνησαν τίς καρτέκλες τους, κάπως κάμανε κ' εἶτανε σὰ νάχαμε γίνεῖ ὄλοι μιὰ παρέα. Κανένας ἀκόμα δὲν εἶχε μιλήσει, ὅταν εἶδαμε νὰ ξεπροβέλνει ἀπὸ τὴ γωνιά ὁ λαϊκὸς γέροντας πούπινε μονάχος καὶ που ὀλότεια

είχαμε ξεχάσει. Μὲ τὴν καρέκλα του μαζί κ' ἦρθε κ' ἔκατσε χωρὶς κανένα θόρυβο, χωρὶς μιλιὰ, κοντὰ καὶ πίσω στὸν ποιητὴ. Ὁ Σικελιανὸς σηκώθηκε ἀμέσως καὶ μὲ εὐγένειες καὶ χειρονομίες ἀργές κ' ἐπίσημες τὸν θρόνιασε πλάι του. Εἶτανε ἕνας μαυριδερός μ' αὐλακωμένο ἀπὸ τὶς ζάρες πρόσωπο, πηχτὰ φρύδια καὶ ποὺ δὲν ἔμοιαζε τόσο γέρος ὅσο ἀπ' ἀλάργα. Δίχως σακάκι, μ' ἕνα ραβδωτὸ πουκάμισο πιτσιλισμένο ποὺ καὶ ποὺ μ' ἀσβέστες. Τότε ὑψώθηκαν ξανὰ τὰ ποτήρια κ' εἰπώθηκαν λόγια θαυμασμοῦ. Τὸ πρόσωπο τοῦ Σικελιανοῦ εἶχε πάρει μιὰ ἔκφραση σὰ νάχε γι' αὐτὸν ἀνοιχτεῖ ἡ πόρτα τῆς Παράδεισος. Καὶ θυμᾶμαι κείνη τῆ στιγμή τότε ποὺ ὁ Σικελιανὸς ἀκούμπησε ἀλαφρὰ τὸ χέρι του στὴν πλάτη τοῦ ἐργατικοῦ μὲ τὸ ραβδωτὸ πουκάμισο, ποὺ δὲν εἶχε βγάλει μιλιὰ ὅλη τὴν ὥρα. Τόχω ἀκόμα πλάι στὰ μάτια μου τὸ ἀνάλαφρο κεῖνο ἀγκάλιασμα. Τὰ δαχτυλίδια στὸ δεσποτικὸ χέρι τοῦ ποιητῆ ἀκόμα μὲ θαμπώνουν. Καὶ κείνες οἱ ραβδώσεις στὸ πουκάμισο. Καὶ δένεται σὲ μένα τούτη ἡ θύμηση, αὐτὸ τ' ἀγκάλιασμα, μὲ τὰ κατοπινὰ τὰ θαυμαστὰ τῆς ζωῆς του, τῆς ποιήσεώς του, καὶ μὲ βοηθᾶει στὴ γνωριμιὰ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς του. Εἶναι παράξενο. Κι ἀκόμα πιὸ παράξενο, ποὺ δὲν μὲ μπόδανε σὲ τοῦτο κείνα τὰ δαχτυλίδια.

Ε. ΚΟΡΦΙΑΤΗΣ.

Σικελιανος

ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ τόσο λίγον καιρὸ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Σικελιανοῦ, δυσκολεύομαι νὰ ξεχωρίσω τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ἔργο του. Θέλω νὰ πῶ πῶς ἂν προσπαθῆσω νὰ συλλογιστῶ τὴν ποίηση, ἔρχεται στὸ νοῦ μου ἡ εἰκόνα τοῦ ποιητῆ, ἕνα κίνημα τοῦ χεριοῦ, ἕνας τόνος τῆς φωνῆς· κι' ἂν προσπαθῆσω νὰ σκεφτῶ τὸν ποιητὴ, ἀμέσως ἀναθυμοῦμαι κάποιο ποίημα, ἕνα στίχο, μιὰ σκηνὴ κάποιας τραγωδίας. Ὁ Σικελιανὸς ἦταν ἕνα μὲ τὸ ἔργο του. Τὸ πνεῦμα ποὺ ἔνοιωθε κανεὶς νὰ πάλλει μέσα στὴν ποίηση, τὸ ἔνοιωθε ν' ἀχιτιδοβολάει ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ἀνθρώπου. Λίγες φορὲς εἶχα τὴν τύχη νὰ τὸν συναντήσω, καὶ τοῦτο στὸ διάστημα τοῦ τελευταίου χρόνου τῆς ζωῆς του, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μακρυνὴ περίοδο ἀρρώστειας. Δὲ θὰ ξεχάσω αὐτὲς τὶς στιγμές. Θυμοῦμαι πῶς, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ πῆγα νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, τὸν βρῆκα νὰ κάθεται στὴν πολυθρόνα του, τυλιγμένος μὲ μιὰ παλιὰ ρόμπα, μὲ τὸ παράλυτο χέρι του μέσα σ' ἕνα γάντι. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ἑνὸς μυθικοῦ χρυσαετοῦ φυλακισμένου σ' ἕνα κλουβί, ποὺ παρατηρεῖ μὲ θλιμένη μεγαλοπρέπεια τὸν ἀπόμακρο οὐρανό. Μὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀετοῦ ἦταν ζώντανὸ ὅπως πάντα. Τέλειωνε τὸν «Ἀσκληπιό» του. Σχεδίαζε ἄλλα ἔργα, ἕνα θεατρικὸ γιὰ τὸν Πλήθωνα Γεμιστό π. χ., ποὺ ὠρίμαζε μέσα του ἀπὸ χρόνια. Προετοιμάζε τὴν ἐργασία του, ὅπως μοῦ ἐξήγησε, στὴ σκέψη του, καὶ δὲν ἀρχίζε νὰ γράφει, παρά μόνον ὅταν ἡ κάθε λέξη ἦταν στὴ θέση της. Ὅταν τὸ ποίημα γραφόταν πιά, δὲν εἶχε ν' ἀλλάξει πολλά. Τὸ πρῶτο του ποίημα — τὸν «Ἀλαφροῦσκιωτο» — τὸ ἔγραψε σὲ μιὰ μόνο μέρα. Σηκώθηκε πρὶν ἀπὸ τὰ χαράματα (ἦταν τότε στὴν ἔρημο τῆς Λιβύης) καὶ τὸ τελείωσε πρὸς τὸ σούρουπο. Ἐνα ἀσυνήθιστο κατόρθωμα τῆς μνήμης. Μιὰ ἀσυνήθιστη μαρτυρία τῆς ἐνδόμυξης ἀνάγκης, ποὺ τὸν ἔσπρωχνε νὰ γράφει. «Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς χρειάζεται δὲν εἶναι μιὰ καινούργια τεχνικὴ, μὰ νὰ νοιώθουμε τὸ παλιὸ πάθος σὰ νέο», ἔγραφε ὁ YEATS λίγους μῆνες πρὶν ἀπ' τὸ θάνατό του. Ὁ Σικελιανὸς κατεῖχε τὸ παλιὸ πάθος. Ἐνας ὀλόκληρος ξεχασμένος κόσμος, ἕνα ὀλόκληρο πλέγμα ἀπὸ χαμένες σχέσεις κ' ἐμπειρίες ξανάρχεται στὴ ζωὴ

μέσα στο έργο του — σχέσεις κ' εμπειρίες που πηγάζουν από την αρχέγονη ζωή, από την πανάρχαιη επικοινωνία με το βράχο, τη ρίζα και το νερό, και που προεκτείνονται σε βαθιούς υπαινιγμούς για υπερφυσικούς κόσμους και θεόμορφες εulογίες. Κι' ο Σικελιανός κατόρθωσε να ένσαρκώσει αυτό το παλιό πάθος στη γλώσσα του άπλου λαού. Αυτό είναι επίσης ένα άσυνήθιστο κατόρθωμα.

Έδω σταματώ. Ποιά θέση θά πάρει το έργο του Σικελιανού στο σώμα της Ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, είναι κάπως πρόωρο ακόμα να ξέρουμε. Αυτό δεν έχει άλλωστε μεγάλη σημασία. Έκείνο που ένδιαφέρει είναι ή πραγματικότητα που δηλώνει αυτό το έργο, το όραμα της ζωής που προβάλλει. Ο Σικελιανός δεχόταν τις επιδράσεις, τόσο του έσωτερικού όσο και του έξωτερικού κόσμου. Στην πραγματικότητα, ένας τέτοιος διαχωρισμός σε έσωτερικό και έξωτερικό κόσμο δε θά είχε πολύ νόημα γι' αυτόν. "Οχι βέβαια ο «κόσμος» στην κοινωνική του έννοια: βάδιζε αντίθετά του κ' έτσι έφτασε στο σύνορο της ζωής πιο γρήγορα από πολλούς άλλους, που παραδίδονται με διεστρομένη άπελπισία στους θανάσιμους κινδύνους της κοινωνίας. "Οχι, ο Σικελιανός διάλεξε τα βασίλεια της ζωής. Εκεί τοποθετήθηκε, σ' αυτό το σύνορο, που ή καθιερωμένη λογική άγωγή παραχωρεί τη θέση της σ' αυτή την ουδέτερη ζώνη, απ' όπου οι θεοί της φύσης των περασμένων γνέφουν στους πέρ' από τ' ανθρώπινα θεούς του μέλλοντος :

*"Ορθο κιβούρι, που με μέλη παγωμένα
βιγλίζω άκοίμητος τιά σύνορα του χρόνου*

Έγραφε έδω και λίγα χρόνια. Χαρά κι' ανταπόκριση στη ζωή: να ποιά είναι ή βάση της ήθικής του έργου του Σικελιανού. Μας άποκαλύπτει, αυτό το έργο, όλους εκείνους τους μαγνητικούς δεσμούς που υπάρχουν ανάμεσα στον φυσικό κόσμο και σε κείνο τον άλλον κόσμο, που οι Χριστιανοί ονομάζουν κόσμο του Θεού. Μια γελοία ήθική προκατάληψη μας έμποδίζει να επικοινωνήσουμε με το κάθε ζωντανό δημιούργημα. "Ο κόσμος — καθώς είπε ο Άπουλχίος— είναι γεμάτος από ξεθρονισμένους, μαγεμένους και αξιοθρήνητους μικρούς θεούς, που προσμένουν την άναγνώριση. "Ο κόσμος είναι «πλουραλιστικός» και γεμάτος μαγεία. "Η άπάθηση των πολυθεϊστικών ένστικτων του ανθρώπου, έχει άχρηστέψει το μεγαλύτερο ποσοστό από τις λανθάνουσες δυνατότητες της ζωής του.

Λησμονώντας πως να λατρεύουμε τον ήλιο, το φεγγάρι, τη θάλασσα και τη γη, έχουμε άποξηράνει τις δημιουργικές πηγές της ύπαρξης. Μια πυκνή όμίχλη περιφάνειας και φιλαυτίας θο-

λώνει τα μάτια του ανθρώπου, και δε τον αφήνει να ιδει τον κόσμο στην αρχική του λαμπρότητα. Αυτή την πυκνή όμίχλη διαλύει ο Σικελιανός, άποκαθιστώντας τους μικρούς θεούς, άποκαλύπτοντας τον ήλιο που φωτίζει τα πάντα. Άποκαλύπτει ακόμα τη δίπτυχη φύση του κάθε πράγματος: το άκριβές έξωτερικό και το μυστικό έσωτερικό, έτσι που το κάθε άπλο φύλλο ή λουλούδι δείχνουν κάτι άνώτερο, μέσα στα βασίλεια μιας πλούσιας και άνεμπόδιστης ύπαρξης. "Υπέρτατο χρέος του ποιητή είναι να ένώσει, με αυτοθυσία, το ταπεινότερο με το άνώτερο. "Ο Σικελιανός το κατόρθωσε.

Και στην εκπλήρωση αυτού του χρέους, δεν ξέρω ποιά πλευρά του ποιητή είναι πιο έντονη: αυτή του ανθρώπου, που με τον ίδιο του τον άγωνα, με μιά αυτοεπιβαλλόμενη «κάθαρση» που άπαιτεί μεγάλη θυσία — «'Η μόνη μέθοδο είν' ο θάνατος», έγραφε ο Σικελιανός— διαλύει την καταχνιά της καθημερινότητας, κατακτώντας, συγχρόνως, ένα μοναδικό μέσον έκφρασης, ή εκείνη του άπλου διαμέσου, ένός σκεύους έκλογής του Άπόλλωνα, του ιερέα που ποτέ δεν ξέρει ποιάν ώρα ή σε ποιο μέρος θά τον καλέσει ο Θεός να προσφέρει τη θυσία, και που μοναδική του άποστολή είναι να είναι έτοιμος, δεκτικός, προσεκτικός, έτσι που να μην του διαφύγει ή προσταγή ή να μη την παρακούσει. "Ισως στην πραγματικότητα οι δυο αυτές πλευρές να είναι μία. "Ισως ο ήρωας να είναι ήρωας, άκριβώς γιατί διατηρεί άπέναντι στον έσωτερικό του κόσμο στάση άυστηρης προσοχής και ταπεινοφροσύνης, σαν εκείνη του Σωκράτη μπροστά στο δαιμόνιο του ή του Άγίου Παύλου μπροστά στον «ένδόμυχο Χριστό». "Ισως ο ιερέας του Άπόλλωνα να είναι, κατά κάποιον τρόπον, ο ίδιος ο Άπόλλωνας. Λίγοι, βαθιά σοφοί, το έννοιωσαν αυτό, άν και οι πολλοί, λατρευτές της μετριότητας, τους άπόδιωξαν σαν τρελλούς και αίρειτικούς. "Ισως ο Σικελιανός να το έννοιωσε :

*"Εμείς, ζητάμε το σταυρό να κόψουμε απ' τη ρίζα
δέντρο ζωής σιή θέση του ιρανό ν' άνέβει
και να φουντώσει γύρω του ο Παράδεισος τ' ανθρώπων....
τι ο κάθε Χριστιανός μπορεί Χριστός να γίνει.*

"Όπως και νάηαι, ο Σικελιανός, αξιόλογος για την κάθε εποχή, ήταν ακόμη πιο αξιόλογος για τη δική μας. "Ενας άνθρωπος του μεγάλου παρελθόντος προαναγγέλλει τον άνθρωπο του μέλλοντος, τον άνθρωπο, δηλαδή, με αυτοσυνείδηση, που ξέρει να άναλαμβάνει τις εϋθύνες καθώς και τις συνέπειές τους' που κα-

θώς ὅλοι οἱ μεγάλοι, ἔχει τὸ θάρρος νὰ γελοιοποιεῖ τὸν ἑαυτό του στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων· ποὺ ταυτίζει τὴν προσωπικότητά του μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον, ποὺ δέχεται τὰ πάντα, δὲν ἀπαρνιέται τίποτα, δίνει σ' ὅλα ζωὴ καὶ ψυχὴ, γιὰ νὰ ξανακάμει χτήμα του τὴν ἴδια τὴν προσφορά του.

Ἀναρωτιέται κανεὶς τί μπορεῖ νὰ σημαίνει ὁ θάνατος γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει πίσω του πάνω ἀπὸ 30 αἰῶνες. Μήπως πρόκειται μονάχα γιὰ μιὰν ἀκόμα μεταμόρφωση, ἀπὸ τὴν ὁποία πρέπει νὰ περάσει γιὰ νὰ διατηρήσει τὴ ζωὴ, μιὰ ἀκόμα θυσία στὸ δρόμο πρὸς τὴν ὀλοκλήρωση; «Δὲν ἀντίκρυσα τὸ θάνατο σὰν ἕνα τέρμα τῆς ζωῆς μου, ἀλλ' ὡς τὸ κατακόρυφο σημεῖο ποὺ ὄφειλα νὰ κατακτῆσω μὲς στὴν ἴδια μου τὴ συνείδηση...», ἔγραφε ὁ Σικελιανός. Ἔτσι δὲν ἔνοιωσε τὸ θάνατο σὰν κάτι τραγικὸ, γιατί γι' αὐτὸν ὁ θάνατος ἦταν τὸ κατώφλι μιᾶς νέας ζωῆς.

Αὐτὴ ἡ ἱστορία ἀνήκει τώρα σ' ἕναν ἄλλον κόσμον. Σὲ τοῦτο τὸν κόσμον μένει ἡ καταπληκτικὴ μαρτυρία μιᾶς ζωῆς ποὺ στὰ θηκε δημιουργικῆ, ὡς τὴν τελευταία ἐγκόσμια μέρα τῆς ἡ ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ. Κι' ἀκόμα μένει τὸ κενὸ ποὺ νοιώθουμε γιὰ τὸ χαμὸ ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ τὴν ξεχωριστὴ του προσωπικότητα, ὅσες ἄλλες προσωπικότητες κι' ἂν γνωρίσουμε, δὲ θὰ τὴ συναντήσουμε ξανά.

PHILIP SHERRARD.

Ἡ Συνείδηση τοῦ Σκοποῦ

Τ Ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ Τραγούδι, ὁ Σολωμός, ὁ Παλαμάς, ὁ Σικελιανός—σταθμοὶ κορυφαῖοι τῆς ποιητικῆς πορείας τοῦ Γένους. Ὁ Κάλβος καὶ ὁ Καβάφης—ἰδiosisυγκρασίες συγγενικές, ὅσο καὶ ἂν φαίνονται ἀντίθετες—μετροῦν τὴ δύναμή τους σὲ μιὰν ἄλλη περιοχὴ, προσωπικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη. Ὁ Ἄγγελος Σικελιανός κλείνει, γιὰ τὴν ὥρα, τὸ μεγάλο κύκλο. Ὅ,τι συμβαίνει σήμερα στὸ χῶρο τῆς νεοελληνικῆς ποίησης εἶναι μιὰ δοκιμὴ, μὲ φανερὲς ἢ ἀσήμαντες ἐπαφές μὲ τὶς ρίζες τοῦ ἑλληνικοῦ Λόγου. Θέτει προβλήματα καὶ προβάλλει ἀνησυχίες, μὰ βρίσκεται ἀκόμη μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔκφραση ἐκείνη, ποὺ θὰ δηλώσει τὴν πραγματικὴ καταγωγὴ τῆς. Οἱ ἀλλότριες ἐπιδράσεις σήμερα εἶναι πιὸ ἔντονες καὶ, ὡς ἕνα σημεῖο, ἀναφομοιώτες. Ἡ νεοελληνικὴ ποίηση διέρχεται μιὰ περίοδο γόνιμης ἀγωνίας. Καὶ δὲν εἶναι περίεργο πὼς μιὰ ἀπὸ τὶς πλεον γνήσιες νεοελληνικὲς λυρικές φωνές—ὁ Γιώργος Σεφέρης—ἔπαυσε, προσωρινά—ὅπως πιστεύουμε—νὰ ἀκούγεται. Ἡ δοκιμασία ἐπιβάλλει τὴν αὐτοσυγκέντρωση καὶ τὴ σιωπὴ. Ἐπαληθεύεται ἔτσι—κατὰ κάποιον τρόπο—ἐκεῖνο ποὺ εἶπε, σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ὁ Flaubert: «Δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ ἔχεις πνεῦμα. Χωρὶς χαρακτήρα, τὰ ἔργα τέχνης, ὅ,τι καὶ νὰ κάνουμε, θὰ εἶναι μέτρια. Ἡ τιμιότητα εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς αἰσθητικῆς».

■

ΑΠΟ τὶς γενικότητες μιᾶς συνολικῆς ἐποπτείας, περνᾶμε στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ. Ὅσο, ὅμως, καὶ ἂν εἰδικεύσουμε τὸ θέμα, ἡ ἴδια ἡ περίπτωσι θὰ μᾶς υποχρεώσει νὰ ἐκταθοῦμε πολὺ πέρα ἀπὸ τὰ περιορισμένα τῆς σύνορα. Γιατί ὁ Ἄγγελος Σικελιανός—σὰν ἄνθρωπος καὶ σὰν ποιητῆς—κατέλυσε τὰ δεσμὰ τῆς συγκεκριμένης στιγμῆς, καὶ ὑψώθηκε κατακόρυφα μέσα στὸ Χρόνο. Νέος κριτικός—ὁ κ. Ζ. Λορεντζάτος—σημειώνει, στὸ ἀξιόλογο δοκίμιό του γιὰ τὸ Σολωμό, ποὺ κυκλοφόρησε στὰ 1947, καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Συνεχίζουμε [οἱ Ἕλλη-

νες] τὸ ὄνομα ἑνὸς ἄνισου τόπου ποὺ ὑπάρχει πολὺ περισσότερο
στὸ χρόνο παρά στὸ χωρὸ, καὶ γι' αὐτὸ ἡ μοῖρα μας δὲν κατα-
λαβαίνει τὴ μοῖρα τῶν λαῶν τοῦ χωροῦ, ἀλλὰ κλῶθεται ὀλοένα
τριγύρω στὸ ἄλυτο πρόβλημα τῶν δυὸ διστάσεων. Εἴμαστε οἱ
μνηστῆρες τοῦ χρόνου καὶ οἱ καταδικασμένοι τοῦ χωροῦ». Ἔνας
«μνηστῆρας τοῦ χρόνου» εἶναι καὶ ὁ Ἅγγελος Σικελιανός.

Βιγλίζω ἀκοίμητος τὰ σύνορα τοῦ χρόνου,

θὰ φωνάξει τὴν τραγικὴ ἐκείνη νύχτα τῶν Χριστουγέννων τοῦ
1941. Καὶ ἡ φωνὴ αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ κατάφαση μιᾶς ὑπαρξης, στὴν
πιὸ κρίσιμη καὶ πιὸ ἀποφασιστικὴ ὥρα, ποὺ θὰ βεβαιώνει πῶς
πέρα ἀπὸ τίς πρόσκαιρες καταστροφές καὶ τοὺς συγκλονισμούς,
ὑπάρχει ἡ ἀκατάλυτη Μοῖρα τοῦ Πνεύματος, διαιώνιος παρα-
στάτης τοῦ χειμαζομένου Ἀνθρώπου.

■

ΩΣΤΟΣΟ ὁ χωρὸς δὲν εἶναι μιὰ ἔννοια ξένη γιὰ τὸ Σικελιανό.
Μόνο ποὺ τὴν ὑλικὴν ὑπόσταση τοῦ χωροῦ, τὴν πλουτίζει καὶ
τὴν ἐνδυναμώνει μ' αὐτὸ ποὺ ὁ ἴδιος ἀποκαλεῖ «διανόηση τῆς
Ἀγάπης», καὶ ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἡ συνείδηση τοῦ
Σκοποῦ. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἐπαφῆς του μὲ τὴ Γῆ—κ' ἐδῶ
πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα, στὴν πιὸ ὑψηλὴ πνευματικὴ
τῆς ἔκφραση—ὁ Σικελιανὸς δέχεται τὸ κάλεσμα «γιὰ τὸ θεϊκὸ
ταξίδι».

Ἀπὸ τὴν κατάφυλλη νυχτιά,
βαστημένος ἀλαφρὰ ἀπὸ τίς μασχάλες,
ἀφήνοντας τὸ βάρος μου σὲ χέρια ποὺ δὲ γνώριζα,
πετώντας μπρὸς χορευτικὸ τὸ πόδι,
ἐπρωτοβγήκα, γῆ μου, στὰ ὄριμα ὄργια σου.

Κ' ἀμέσως, ἔτσι γιατί ἔνωσε τὴ θεϊκὴν ἐπιταγή, τίς μυστι-
κὲς φωνὲς αὐτῆς τῆς γῆς, ποὺ τὴν κατοικοῦν οἱ μῦθοι, οἱ θρω-
λοι, οἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρα, ἄκουσε τὸ μεγάλο μήνυμα τοῦ
Λόγου, καὶ λυτρώθηκε ἀπὸ τὸ Φόβο.

Κ' ἔμένα ἢ ὁμορφιά του
ἀπ' τὴν ἀρχὴ μου ἀφαίρεσε τὸ φόβο,
κι ὁ μικρὸς μου ἀγῶνας ἀφανίστηκε στὸ πλοῦτος τοῦ Σκοποῦ
ὄχι γιατί ἔσβησα, στὴν πατητήρα, τῶν μελῶν τὴ φλόγα,
ξερωγιάζοντας τὰ ἀβάσταγα τσαμπιά,

ἀλλὰ γιατί ἤθελα—
κι ἄς ἤμουνα ὁ στερνὸς καὶ στὸ κουπὶ ἀδοκίμαστος—
νὰ μὲ καλέσει, σὰν ἐρθ' ἡ ὥρα, στὸ θεϊκὸ ταξίδι...

Ἔτσι πλουτισμένος μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ Λόγου, προχωρεῖ γιὰ
τὴ γνωριμιὰ τῆς γῆς του, ὄχι μὲ τὴ μυστικιστικὴ καὶ τυφλὴ πίστη
τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ κρατώντας στὸ χέρι τὸ δαυλὸ τῆς Γνώσης.

Ὡ γῆ μου,
γιὰ νὰ σὲ γνωρίσω μὲς στὰ σπλάχνα μου
δὲν ἔκαμα καθὼς ὁ βασιλιάς τῆς γῆς τοῦ Νείλου,
πού, πρὶν ν' ἀνεβεῖ στὸ θρόνο του,
γιὰ νὰ ἴναι σύγκορμα καὶ σύψυχα ἕνα μὲ τὸ Θεὸ τοῦ
ὑποκρίνονταν τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ στὴ γῆ ἢ στὸν οὐρανὸ,
λουζόντανε στὴ λίμνη ὅπου λουζόντανε κι αὐτός,
ταξίδευε ἀπ' τὰ ἴδια μονοπάτια του στὸ χῶμα,
ἀνέβαινε στὸ λόφο τοῦ ἄμμου, ὅπως ἐκεῖνος,
νὰ λεχτεῖ τὸ πρῶτο τοῦ ἡλίου ρόδισμα στὸ πρόσωπο,
.

ἀλλ' ὄλος τρέμοντας,
σὰν τὸ ἄλογο ποῦ, σκάβοντας ὀλοένα μὲ τὸ πόδι του,
ξάφνου ἐνίωσε κάτου ἀπ' τὸ νύχι του
τὸ κεφαλάρι ὀλόκρου π' ἀναπήδαε—
τὴ βαθιὰ Ἰπποκρήνη!—
κι ἀπὸ τότε ὅπου σταθεῖ σκαλίζει
ἀδιάκοπα, ἀνυπόμονο,
γυρεύοντας νὰ πιεῖ
ὄχι ἀπὸ τὸ τρεχούμενο νερὸ ποὺ τό εἶδε ὁ ἥλιος
ἢ ποὺ γέμισεν ἀσάλευτο τὴ γούρνα,
ἀλλ' ἀπὸ κείνο ὅπου κατάβαθα χωμένο
νιώθει πῶς χορεύει μόνο
πρὸς τὴ δίψα του,

ἐσταμάτησα οὐδὲν κάθε σπιθαμὴ σου
ὄλος τρεμάμενος, μυρίζοντας, ρωτώντας,
σκάβοντας,
ὅσο ποὺ στέρεα διάφανη ἔγινες γιὰ μένα,
στέρεα,
κι ὅμως ἀλλάζοντας τὴν ὄψη καὶ τοῦ πλοῦτος σου τὸ βάθος,
ὅπως ὁ οὐρανός!

■

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ, όπως ο "Άγγελος Σικελιανός, δὲ δέχονται παθητικὰ τὴ μοίρα τους. Μὲ μιὰν ὑπεύθυνη χειρονομία, ποὺ ἔχει τὴ βαρῦτητα καὶ τὴ στερεότητα τῆς ἠθικῆς πράξης, ἀναζητοῦν τὸ μίτο ποὺ θὰ τὶς ὀδηγήσει πέρα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τους στὶς τυφλὲς δυνάμεις, πρὸς τὸ λυτρωτικὸ τέλος τῆς ἀληθινῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀνθρώπου: «στὴν ὀλοκληρωτικὴ γνῶση τῆς Ἁγάπης». Μορφές, σὰν τὸν Ποιητὴ τοῦ «Ἀλαφροσκοιωτοῦ», «δὲν ἐξαγοράζουν τὴν ἡσυχίαν των—θὰ ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς— μὲ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἐγώ, ποὺ φθάνει ὡς τὸν ἐκμηδενισμόν του». Δημιουργοῦν μὲ τὴν π ρ ο σ ω π ι κ ῆ τ ο υ ς θ υ σ ῖ α τὶς προϋποθέσεις, γιὰ ν' ἀκουστεῖ, πέρα ἀπὸ τὴ σύμβαση τοῦ Χρόνου καὶ τοῦ Χώρου, ὁ «τέλειος χρησμός».

Γιὰ νὰ τὸ ὑψώσω ὀμπρὸς σὰ βλέφαρά Σου,
ἀγνάντια ἀπ' τὴ χρυσὴν εἰδὴ Σου,
κάτου ἀπ' τὰ δροσανοιγμένα Σου ρουθούνια
πόσο ἐπόνεσα,
μ' ὄλους μου τοὺς πόνους!

Ἡ ἴδια ἡ ὁμολογία τοῦ Ποιητῆ, μᾶς δίνει τὸ μέτρο, γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ τραγικὸ βάθος αὐτῆς τῆς ἀέναης προσπάθειας, νὰ ὑψωθεῖ «στὸ ἀνέσπερο τῆς Νίκης φῶς», τὸ «τ ἔ λ ε ι ο ρ ὀ δ ο» τῆς «ἄρτιας Ζωῆς, τῆς ἄρτιας Γνώσης καὶ τῆς ἄρτιας Τέχνης».

Κι ἀπὸ τὴ Γῆν ἡμεῖς, ποὺ ἡ ἅγια μέθη
μᾶς ὕψωσε ὡς τὸ μέγα μυστικὸ
ποὺ ἀπ' οὐρανὸ καὶ γῆν ἀντάμα ἐδέθη,
τὸ Ρόδο, ὦ Νύχτα, τοῦτο τὸ Ὀρφικό,

τῆς πῖο κρυφῆς φροντίδας μας τὸ θρέμμα,
τ' ὀρκιζόμαστε, πάνω ἀπὸ ναοὺς,
νὰ τὸ ποτίσουμε ὄλο μας τὸ γαῖμα,
γιὰ νὰ τὸ δώσουμε αὔριο στοὺς λαοὺς...

ΜΕ τὸν "Άγγελο Σικελιανὸ ἐγκαινιάζεται μιὰ περίοδος αἰσιοδοξίας γιὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἀπὸ τὸν «Ἀλαφροσκοιωτο», ποὺ εἶναι ἡ ἀφετηρία, ὡς τὸ «Πνευματικὸ Ἐμβατήριον», ποὺ σημάδεύει τὸ τέρμα τοῦ Λυρικοῦ τοῦ Βίου, βλέπουμε πάντα, ζωντανὴ καὶ ἀκμαία, τὴν παρουσία τῆς Ἑλπίδας καὶ τῆς Αἰσιοδοξίας. Ἡ πορεία τοῦ Σικελιανοῦ δὲν ἐγνώρισε ποτὲ τὴν κάμψη καὶ τὸν

κάματο. Ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος δὲ βασανίστηκε ποτὲ ἀπὸ τὸ σαράκι τῆς ἀπελπισίας. Ὡστόσο ἡ αἰσιοδοξία τοῦ Σικελιανοῦ, ὄντας τὸ καταστάλαγμα μιᾶς βαθύτατης πίστεως (κ' ἐδῶ θὰ ἔπρεπε νὰ μελετηθεῖ κάποτε ἡ θρησκευτικὴ συνείδηση τοῦ Σικελιανοῦ, μακρὰ, βέβαια, ἀπὸ τὴν ἀκαμψία καὶ τὴ στενότητα τοῦ δόγματός) δὲν ἐστάθηκε ποτὲ ἡ αἰτία νὰ παραγνωρίσει ὁ Ποιητὴς τὸ τραγικὸ στοιχεῖο τῆς Ζωῆς. Τὸ ἀντίθετο, μάλιστα, συνέβηκε. Ξεκινώντας ὁ Σικελιανὸς ἀπὸ τὸ ἀναμφισβήτητο αὐτὸ γεγονὸς—ποὺ ἀπετέλεσε μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες καὶ τὶς πῖο ὀδυνηρὲς τοῦ ἐμπειρίας—ὀδηγήθηκε ἀπὸ τὴν ἄρνηση στὴ θετικὴ διαπίστωση, πῶς «ἡ Ζωὴ ὑπάρχει μόνο κατ' ἀναλογία πρὸς τὴν Ἁγάπην, στὴν ὀλοκληρωτικὴ καὶ στὴν ἀπέραντη τῆς λέξης σημασία». Τὴν Ἁγάπην, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κάθαρση καὶ ποὺ θὰ ὀδηγήσει τὸν Ἄνθρωπο σὲ μιὰ «νέα πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ αὐτονομία», ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο «τοῦ ἀδιάκοπου πόνου». Καὶ τότε π ρ ὠ τ ο ς καὶ μ ὄ ν ο ς, ὅταν ἀκόμη κανεὶς δὲν ὑποψιάζοταν πῶς τόσο κοντὰ βρισκόμαστε στὸ κατώφλι τοῦ «Αἰῶνα τοῦ Φόβου»—ὅπως ἀπεκάλεσε τὴν ἐποχὴ μας ὁ Albert Camus—διεκήρυξε, ἀπὸ τὸν ἱερὸ βράχο τοῦ Δέλφιου Ὀρους, τὴ μεγάλην ἀλήθεια:

«Ἡ ἀ ν θ ρ ω π ὀ τ η τ α θ ἔ λ ε ι ν ' ἀ γ α π ῆ σ ε ι».

Ἡ φωνὴ τοῦ ἀντήχησε πρόωρα γιὰ τὰ ἀπροετοιμάστα πλήθη. Πόσο ἐγκαιρὴ, ὅμως, ἦταν ἡ προειδοποίησις τοῦ Ἁγγελοῦ Σικελιανοῦ, τὸ ἀπέδειξαν τὰ γεγονότα, ποὺ ἀκολούθησαν λίγα χρόνια ὕστερα. Ἡ ἔκκλησή του γιὰ «μιὰ παγκόσμια δημιουργικὴ συνεργασία», ποὺ κέντρο τῆς θὰ εἶχε τὸν ἱερὸ χῶρον τῶν Δελφῶν, ἦταν τὸ προσκλητήριον τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ μὲ τὴν καταπληκτικὴ διορατικότητά του—διορατικότητα Ποιητῆ καὶ Προφήτη—ἔβλεπε τὴ θύελλα νὰ ἔρχεται. Μὰ λίγοι ἦταν ἐκεῖνοι, ποὺ ὑπακούοντας στὴν ἐπιταγὴ τῆς ἴδιας τραγικῆς ἀνησυχίας γιὰ τὴν τύχη τοῦ Ἄνθρώπου, δέχτηκαν νὰ συνεργασθοῦν, «γιὰ νὰ συσταθεῖ ἀμέσως μὲς στὸν κόσμον, ὁ μεγάλος στρατὸς τῆς Φωνῆς». Οἱ πολλοὶ βάδιζαν ἀνυποψίαστοι πρὸς τὴ μοιραία καταστροφή.

Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ προχώρησε μὲ συνέπεια ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Κι' ὅταν προαισθάνθηκε τὴν ἀναπόφευκτη Μοίρα νὰ στέκεται στὸ κατώφλι καὶ νὰ τοῦ γνέφει, δὲ δειλίασε, δὲ ἐκλάψε. «Σὰν ἔτοιμος ἀπὸ καιρὸ, σὰ θαρραλέος», ἀνασηκώθηκε «στὸ σιδερό κρεβάτι», κ' ἔτσι μίλησε:

Σὰν ἔριξα καὶ τὸ στερνὸ δαυλὶ στὸ φωτογῶνι,
(δαυλὶ τῆς ζωῆς μου τῆς κλεισμένης μὲς στὸ χρόνο),
στὸ φωτογῶνι τῆς καινούργιας Λευτεριάς Σου Ἑλλάδα,
μοῦ ἀναλαμπάδιασε ἄξαφνα ἡ ψυχὴ σὰ νὰ 'ταν
ὄλο χαλκὸς τὸ διάστημα, ἢ ὡς νὰ 'χα
τ' ἅγιο κελλὶ τοῦ Ἡράκλειτου τριγύρα μου,
ὅπου, χρόνια,
γιὰ τὴν Αἰωνιότη ἐχάλκευε τοὺς λογισμοὺς του
καὶ τοὺς κρεμοῦσε ὡς ἄρματα
στῆς Ἐφεσος τὸ Ναό...

Γιγάντιες σκέψεις,
σὰ νέφη πύρινα ἢ νησιὰ πορφυρωμένα
σὲ μυθικὸν ἡλιοβασίλεμα,
ἄναβαν στὸ νοῦ μου,
τὶ ὄλη μοῦ καίονταν μονομιὰ ἡ ζωὴ
στὴν ἔγνοια τῆς καινούργιας Λευτεριάς Σου, Ἑλλάδα!

Γι' αὐτὸ δὲν εἶπα:
Τοῦτο εἶναι τὸ φῶς τῆς νεκρικῆς πυρᾶς μου...
Δαυλὸς τῆς Ἱστορίας Σου, ἔκραξα, εἶμαι,
καὶ νὰ, ἄς καεῖ σὰ δάδα τὸ ἔρμο μου κουφάρι,
κατοβολάδα τοῦ Ἐμπυραίου,
μὲ τὴ δάδα τούτην
ὀρθὸς πορεύοντας, ὡς μὲ τὴν ὕστερη ὥρα,
ὄλες νὰ φέξω τέλος τὶς γωνιὰς τῆς Οἰκουμένης,
ν' ἀνοίξω δρόμο στὴν ψυχὴ,
στὸ πνέμα, στὸ κορμὶ Σου, Ἑλλάδα!

■

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ, ὁ altissimo poeta τῶν σημε-
ρινῶν καιρῶν, ἔπεοεν ὀρθός, σὰν ἄλλος Διγενῆς Ἀκρίτας,
στὴν ἔπαλξη τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Ἀνθρωπισμοῦ.

Μ. Ι. ΔΕΣΥΛΛΑΣ.

Σικελιανὸς καὶ Κῆτος

ΕἶΝΑΙ πολὺ γνωστὴ ἡ ἰδιαιτέρη συμπάθεια, ποῦ ἔτρεφε ὁ Σικελιανὸς γιὰ τὸν Κῆτος. Στὸ ποίημά του «Γιάννης Κῆτος», λέει πῶς πῆγε ὅταν ἦταν νέος, νὰ ἰδεῖ τὸν τάφο τοῦ Ἄγγλου ποιητῆ στὴ Ρώμη, καὶ τὸν γέμισε μ' ἀγκαλιὰς ἄλικά τριαντάφυλλα καὶ γαρούφαλλα. Καὶ σὲ μιὰ διάλεξή του* γιὰ τὸν Κῆτος, ποῦ ἔδωσε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, περιγράφει μὲ περισσότερες λεπτομέρειες αὐτὴ τὴν ἱστορία: πῶς πῆγε νὰ ἐπισκεφθῆι τὸν τόπο ποῦ γεννήθηκε ὁ ποιητῆς — τὸ Moorfields μὲς στὴν καρδιὰ τοῦ Λονδίνου—καὶ πῶς ὕστερῶτερα ἔμεινε στὴ Ρώμη στὴν Piazza di Spagna, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σπίτι ὅπου πέθανε ἡ νεαρὴ μεγαλοφυΐα, καὶ πῶς ὄχι μιὰ, μὰ πολλὰς φορές, πῆγε καὶ κάθησε στὴν ἄκρη τοῦ τάφου του, ὅπως κάθεται κανεὶς σιμὰ στὴν κλίνη λατρευτοῦ φίλου.

Εἶναι πάντα σημαντικὴ καὶ συχνὰ ἀποκαλυπτικὴ μιὰ τέτοια ἰδιαιτέρη συμπάθεια, ποῦ ἐκδηλώνεται ἐκ μέρους ἑνὸς συγγραφέα γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν προσωπικότητα ἑνὸς ἄλλου, ἰδίως ὅταν τὸ ἀντικείμενο τοῦ θαυμασμοῦ ἔγραψε σὲ ξένη γλῶσσα. Γιὰ ἕναν Ἄγγλο κριτικὸ, ἡ ἀφοσίωση αὐτὴ πρὸς τὸν Κῆτος, φαίνεται νὰ φωτίζει τὴν προσωπικότητα τοῦ Σικελιανοῦ, περισσότερο ἀπὸ πολλὰς σελίδες μιᾶς σχολαστικῆς δουλεμένης καὶ ἐξεζητημένης κριτικῆς ἀνάλυσης. Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ δικοῦ μας ποιητῆ νοιώθουμε πῶς μποροῦμε νὰ ἰδοῦμε βαθύτερα σὲ μιὰ, τουλάχιστον, γωνιὰ τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνα ποιητῆ, καὶ συνεπῶς νὰ ἀισθανθοῦμε μιὰ βαθύτερη συμπάθεια γι' αὐτόν. Θὰ ἦταν, ὡστόσο, ἐπιπόλαιο νὰ δώσουμε μεγάλη σημασία σ' αὐτὸ τὸ γεγονός. Κάθε ποιητῆς δέχεται πολλὰς ἐπιδράσεις. Καὶ ὁ Κῆτος δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ὁ μοναδικός, ποῦ ἄσκησε μιὰ κυριαρχικὴν ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τῆς ποιητικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Σικελιανοῦ. Μὰ ὅπως ὁ ντετέκτιβ, ὅταν ἀναζητᾷ νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια, δὲν παραλείπει καμιὰ λεπτομέρεια—ὅσο μικρὴ κι' ἂν εἶναι αὐτή—καὶ συνθέτει ἀπὸ πολ-

* Στὸ Βρετανικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν στίς 10 Δεκεμβρίου 1946 (βλ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», Τόμος Δεύτερος, ἀρ. φ. 11, σ. 345—350).

λά και διαφορετικά κομμάτια, σάν μωσαϊκό, την ολοκληρωμένη εικόνα, έτσι και ο κριτικός δεν πρέπει να παραγνωρίσει κανένα στοιχείο, στην προσπάθειά του να διεισδύσει στο μυστήριο της ποιητικής, ψυχής.

Σοβαρότερο εμπόδιο είναι μήπως ο ντετέκτιβ παρερμηνεύσει τα δεδομένα. Δεν θά ήταν όρθο να συμπεράνουμε πως ο Κήτης έσήμαινε για τον Σικελιανό ό,τι και για τους περισσότερους από τους "Αγγλους συμπατριώτες του. Είναι φυσικό, ο ξένος αναγνώστης να βλέπει ένα έργο με διαφορετικό μάτι από τον ντόπιο, ιδίως στην περίπτωση του στίχου. Υπάρχουν σε κάθε γλώσσα τόσες πολλές αποχρώσεις, τόσοι ανεπαίσθητοι τόνοι, στο ρυθμό, στη μουσική και στην τάξη του στίχου, που είναι σχεδόν ακατόρθωτο να αντιληφθεί και να εκτιμήσει την αξία τους εκείνος που δεν ανατράφηκε μέσα στην ίδια γλωσσική και λογοτεχνική ατμόσφαιρα. "Έτσι ο ξένος αναγνώστης τείνει να δώσει περισσότερη σημασία στο περιεχόμενο των λέξεων, παρά στις ανέκφραστες και μαγικές τους ιδιότητες. Γι' αυτό το λόγο η κριτική της ποιητικής τους αξίας παρουσιάζει συχνά κάποιες διαφορές. "Αν, λοιπόν, χρησιμοποιήσουμε τον Κήτη σάν μέσο που θά μάς οδηγήσει στον Σικελιανό, πρέπει να προσέξουμε μήπως τον παρουσιάσουμε με τις δικές μας ιδέες και προκαταλήψεις. "Οδηγός μας πρέπει να είναι ο ποιητής όπως τον γνώρισε ο Σικελιανός. Διαφορετικά θά ακολουθήσουμε μια σφαλερή όδο, που θά μάς οδηγήσει σε ατέλειωτες παρεξηγήσεις.

"Έτσι είναι ευτύχημα, που ο μεγάλος "Έλληνας ποιητής, μάς εξηγεί ο ίδιος, στη διάλεξή του, τη σημασία που είχε για αυτόν ο Κήτης. "Από το προγενέστερο ποίημά του λίγα μπορούμε να αποκομίσουμε: την ευλάβειά του για τη μνήμη ενός έξοχου καλλιτέχνη, την κοινή τους λατρεία για το ωραίο και την κοινή τους πίστη πως η "Ελλάδα αποτελεί μια ζωντανή πραγματικότητα. ("Ο Σικελιανός παίρνει τον Κήτη σ' ένα "Ομηρικό ταξίδι της φαντασίας του και φθάνουν στα παλάτια του Μενέλαου, για να προσμείλουν, οι δυό τους, την υπέρτατη στιγμή που θ' αντικρύσουν την άξεπέραστη όμορφιά της "Ελένης). "Αλλά είναι τόσο λίγο αυτό;

"Ο ευλαβικός θαυμασμός για την άθνατη τέχνη, ή λατρεία για το ωραίο καθώς και για το αιώνιο "Ελληνικό πνεύμα—αυτά είναι τρία από τα θεμελιώδη στοιχεία που τα βρίσκουμε και στον Κήτη. Θά νόμιζε κανείς πως είναι και τα τρία ιδιότητες του ποιητή. "Όμως ή παρουσία τους δεν είναι πάντα τόσο φανερά ανάμεσα στους σύγχρονους μας.

"Όλοι αναγνωρίζουμε αυτές τις ιδιότητες στον Κήτη, αλλά ο "Αγγλος αναγνώστης θά βρει στις ιδέες που αναπτύσσονται στη

διάλεξη του Σικελιανού πολλές νέες απόψεις. "Ο Κήτης, για τον Σικελιανό, δεν είναι μονάχα ένας έξοχος ποιητής, αλλά και ένας έμπνευσμένος φιλόσοφος. "Έτσι θεωρεί ως το σημαντικότερο ποίημά του τη δεύτερη μορφή του «Υπερίωνα», όπως την είχε επεξεργασθεί ο Κήτης, χωρίς, όμως, και να τη δημοσιεύσει. "Όσοσο για μας, που έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε τις «Ωδές», μαζί με κάποια σονέττα και ποιήματα— όπως ή «Παραμονή της "Αγίας "Αγνης»— ως το άρτιώτερο επίτευγμα του Κήτη, τούτη ή αξιολόγηση είναι έντελως άπροσδόκητη. "Εμείς κατατάσσουμε τον Κήτη μάλλον στην κατηγορία των συναισθηματικών ποιητών, και θεωρούμε πως οι φιλοσοφικές του θεωρίες, παρ' όλο που περικλείουν ύψηλά νοήματα, είναι πιο πολύ άπλες έκδηλώσεις της πίστης, όπως, λ. χ.,

A thing of beauty is a joy for ever

ή

Beauty is truth, truth beauty — that is all

Ye know on earth, and all ye need to know—,

παρά μια πειθάρχηση της σκέψης στους κανόνες της λογικής. Να μάς έχει κατακτήσει τόσα τόσο πολύ ή άδολη γοητεία των φράσεών του, της μουσικής του, των εικόνων του, ώστε να μη μπορούμε να διακρίνουμε το βαθύτερο νόημά του; "Η μήπως ή κοσμογονική αλληγορία του «Υπερίωνα» βρήκε την ανταπόκρισή της σε μια συγγενική όραματική διάθεση του Σικελιανού, έτσι που να τον κάμει να ξεχωρίσει αυτό το ποίημα;

Θά ήταν ένδιαφέρον να μάθει κανείς, τί ήταν αυτό που τράβηξε πρώτα την ιδιαίτερη προσοχή του Σικελιανού στην ποίηση του Κήτη. Να ήταν ή αγάπη του "Αγγλου για την αρχαία "Ελλάδα, ή έξιδανίκευση του καθαρού ποιητή, ή ή ταύτισή του με κάθε έκδηλωση της φύσης; "Η πάλι να ήταν μια σύμπτωση που έφερε στα χέρια του, όπως μάς λέει και ο ίδιος, σχεδόν από τα παιδικά του χρόνια, αυτό το βιβλίο που τ' αγάπησε τόσο βαθιά, και όχι, ως ποίημα, έναν τόμο του Σέλλεϋ; Θά ήταν τότε πιθανόν, ή φερωτή σκέψη του Σέλλεϋ, όπως έκδηλώνεται σε ποιήματα σάν τον «"Υμνο στην Πνευματική "Ομορφιά», να προκαλούσε έναν ιδιαίτερο έρεθισμό στο μεταφυσικό πνεύμα του Σικελιανού.

"Όποια κι' αν είναι ή αρχική αίτια, ή αγάπη που έτρεφε ο Σικελιανός για τον Κήτη μεγάλωσε, και τα ποιήματα έρμηνεύτηκαν μ' έναν προσωπικό τρόπο, που έρχεται σε αντίθεση με τα συνηθισμένα κριτήρια, αποκαλύπτοντας, έτσι, τον ειδικό πνευματικό προσανατολισμό του Σικελιανού. Πολλές από τις ιδιότητες που βρί-

σκει στὸν Κήτς, εἶναι, φυσικά, ἴδιες μὲ κείνες, πού καί ἄλλοι κριτικοὶ τοῦ ἀναγνώρισαν — ἡ ταύτισή του μὲ κάθε μορφή τοῦ ὠραίου, ἡ Διονυσιακὴ ἔνωσή του μὲ τὴ φύση, ἡ ἀπεριόριστη ἀγάπη του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἡ πίστη του στὴν ἱερότητα τῆς φαντασίας, ὁ ἀξιοθαύμαστος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον κατορθώνει νὰ συλλαμβάνει τὴν οὐσία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος —, μὰ σὲ ὅλες αὐτὲς τίς περιπτώσεις ὁ Σικελιανὸς ὑπογραμμίζει τοὺς βαθύτερους μυστικούς ὑπαινιγμούς πού περιέχουν. Ὁ Κήτς δὲν εἶναι ἀπλῶς μιά ἀνθρώπινη μεγαλοφυΐα, εἶναι ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς, ἡ ἐνσάρκωση ἑνὸς ἰδανικοῦ — ἕνα σύμβολο παγκόσμιου. Ἡ ὁμορφιά κλείνει μέσα τῆς ὅλης τῆς φύσης καὶ ὅλα τὰ αἰσθήματα, τὸν πόνο μαζί μὲ τὴ χαρά, καὶ ὁ ποιητὴς, ἀναζητώντας τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἐλευθερία, θυσιάζει στὸ βωμὸ τῆς ὀλόκληρο τὸν ἑαυτό του. Μὰ ἡ ἀλήθεια δὲν ἀνήκει στὴ λογική, δὲν ἀνακαλύπτεται καὶ δὲν ἐξηγεῖται μὲ τὴ λογικευτικὴ μέθοδο τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀλήθεια ἀνήκει στὴ φαντασία, στὴν καθαρὴ δημιουργικὴ ἐνέργεια, πού μονάχα ὁ Ποιητὴς μπορεῖ νὰ τὴν ἀνακαλύψει μὲ τὴ γεμάτη κατανόηση ἐπαφῆς του μὲ τὸ Σύμπαν, μὲ τὴ μυστικιστικὴ του ἐνότητα καὶ τὴν ταύτισή του μὲ ὀλόκληρη τὴ φύση. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱερὴ Διονυσιακὴ φλόγα, ἡ ἐνεργὸς δημιουργικὴ Ἀρχὴ πού ἐνέπνευσε τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μυστικὸ πού ἀποκαλύφθηκε στὸν Κήτς, ὅταν ἔκθαμβος ἀντίκρισε τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενῶνα, πού ἔφερε στὴν Ἀγγλία ὁ Ἐλγίνος.

Τέτοιο εἶναι τὸ ἀνάερο μεταφυσικὸ οἰκοδόμημα πού κτίζει ὁ Σικελιανὸς πάνω στὸ λεπτό, ἀλλὰ κατὰ βάθος στέρεο, θεμέλιο τῆς ποίησης τοῦ Κήτς. Μὰ ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἑλλήνα ποιητῆ παρουσιάζεται ἀκόμα πιὸ ἔντονη, μὲ τὴν προτίμηση πού ἔδειξε γιὰ τὸ ποίημα πού δυὸ φορές ἀφῆκε ἀτέλειωτο ὁ Κήτς — τὸν «Υπερίωνα». Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀλληγορία τῆς αἰώνιας ἐναλλαγῆς τῆς δημιουργίας στὴν ἱστορία τῆς ὑποταγῆς καὶ ἀντικατάστασης τῶν Τιτάνων ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδας. Οἱ Ἀγγλοὶ κριτικοὶ βρῆκαν τὸ ποίημα αὐτὸ ἀνιγματικὸ καὶ ὄχι ἱκανοποιητικὸ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς δυὸ φορές δὲν ἔμεινε ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα, ἀντιμετωπίζοντας, καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις, τὸ ἀδιέξοδο. Οἱ κριτικοί, βέβαια βρίσκουν ἀποσπάσματα ἐξαιρετικῆς ἀφηγηματικῆς ποίησης, ἀλλὰ θεωροῦν τὸ ποίημα ἀποτυχημένο στὸ σύνολό του. Ὁ Σικελιανὸς διαφωνεῖ στὸ σημεῖο αὐτό, καὶ διακηρύσσει ὅτι οἱ κριτικοὶ δὲ στάθηκαν ἀκόμη ἱκανοὶ νὰ ἐκτιμῆσουν τὸ βάθος καὶ τὴ μεγαλοσύνη του, γιὰ τὴ «τοὺς λείπουνε τὰ θεμελιώδη καὶ οὐσιαστικὰ κριτήρια πού τοὺς χρειάζονται γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, καὶ πού μᾶς τὰ προσφέρει τέλος σήμερα ἡ ἴδια προβληματικότητα τῆς ἐποχῆς μας». Προτι-

μαί τὴ δευτέρη μορφή τοῦ ποιήματος, γιὰ τὴν αὐτὴν παρουσιάζεται ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς σὰν ἕνα στοιχεῖο σύνθεσης. Μαζὶ μὲ τὸ ὄραμα τῆς συνέχειας μέσα στὴν αἰώνια μεταβλητότητα καὶ τὴν ἀνεπηρέτη, ὑπάρχει συγχρόνως καὶ τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς τοποθέτησης τοῦ Δημιουργοῦ — Ποιητῆ. Ἦταν αὐτὲς οἱ πλατεῖες συλλήψεις πού συνεπῆραν τὸν Σικελιανό. Ἐνδιαφέρθηκε πιὸ πολὺ γιὰ τὸ ὄλον, παρά γιὰ τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα — ἔδωσε, δηλαδή, περισσότερη σημασία στὴν ἰδέα παρά στίς εἰκόνες, στὴν ἀλήθεια τῶν ἰδεῶν τοῦ ποιητῆ παρά στὴ γοητεία τῆς τεχνικῆς του.

Σὲ ποιά συμπεράσματα θὰ μᾶς ὀδηγήσει ἡ σύντομη αὐτὴ μελέτη, πού δὲν θίγει παρά μιὰ μονάχα πλευρὰ τῆς πολυεδρικῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Σικελιανοῦ; Ἡ πρωταρχικὴ ἐντύπωση πού σχηματίζουμε εἶναι ἀσφαλῶς τῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ Σικελιανοῦ. Ὅλες ἐκεῖνες τίς πολὺ γνωστὲς ἀρετὲς πού ἀγάπησε καὶ πού τίς μοιράστηκε μὲ τὸν Κήτς — τὴν ταύτισή του μὲ τὴ φύση, τὴν πίστη του γιὰ τὴν πανανθρώπινη ἀλήθεια καὶ ὁμορφιά τοῦ αἰώνιου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴν ἱερότητα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ποιητῆ — κί' ἀκόμη αὐτὲς τίς ἄλλες ἰδιότητες, πού ὁ ἴδιος ὁ Σικελιανὸς ἀποδίδει στὸν Ἀγγλο ποιητῆ — τὴν «ἀνθρωπολογικὴ σοφία» του, τὸ «κοσμοθεωρητικὸ ὄραμα» του — μόνον αὐτὴ ἡ λέξη μπορεῖ νὰ τίς ἐκφράσει. Δὲν ἦταν ὅτι περιφρονοῦσε ἢ πῶς δὲν ἐστάθηκε ἱκανὸς νὰ ἐκτιμῆσει τίς αἰσθησιακὲς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς καὶ τῆς ποίησης, κί' οὔτε εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρουμε τὸ ἐγκώμιο πού ἔπλεξε γιὰ τοὺς πρώτους στίχους τῆς «Παραμονῆς τῆς Ἁγίας Ἀγνῆς» ἢ γιὰ τὴν «Ἔδῃ σ' ἕνα ἀηδόνι», γιὰ νὰ τὸ ἀποδείξουμε. Γιὰ τὴν ἀλυρικὰ ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἀπόδειξη τῆς αἰσθαντικότητάς του. Μέσα στίς λεπτομέρειες ἀναζητοῦσε τὴν τελικὴ καὶ θεμελιώδη ἀλήθεια πού αὐτὲς ὑπαινίσσονται. Φροντίδα του πάντα ἦταν οἱ μεγάλες πραγματικότητες. Ἡ μεγαλοσύνη του κατάφερε νὰ συνενώνει, σὲ μιὰ καὶ μόνη σύνθεση, τίς μικρὲς μὲ τίς μεγάλες ἰδέες.

Στὴν Ἀγγλία ἔχουμε μιὰ παροιμία γιὰ κείνους πού χάνουν τὴν αἴσθηση τοῦ συνόλου, δίνοντας μεγαλύτερη προσοχὴ στίς λεπτομέρειες — λέμε, δηλαδή, πῶς «δὲν μποροῦν νὰ ἴδουν τὸ δάσος, γιὰ τὴν παρατηροῦν τὰ δέντρα». Ἴσως τοὺς περισσότερους ἀπὸ μᾶς νὰ μᾶς ἔχει ἀπορροφήσει τόσο πολὺ ὁ θαυμασμός ἀπὸ τὴ θέα τῶν ἀνθισμένων δέντρων τῆς ποίησης τοῦ Κήτς, ὥστε νὰ μὴ μποροῦμε νὰ ἴδουμε τὸ βάθος καὶ τὴν ἔκταση τοῦ δάσους. Αὐτό, ὅμως, δὲ συμβαίνει μὲ τὸν Σικελιανό — πάντα καὶ παντοῦ εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ βλέπει τὸ δάσος.

H. B. FORSTER.

Ο Σικελιανός και η Τραγωδία

ΑΝ κανείς προσπαθήσει να συλλάβει, σ' ολόκληρο το επιβλητικό της μέγεθος, την πνευματική προσωπικότητα του Σικελιανού, με δέος θ' αντικρύσει την προσφορά του ποιητή στον τραγικό λόγο. «Δέν τό κρύβω δλότελα πώς λογαριάζω τόν έαυτό μου ανάμεσα σ' εκείνους που πιστεύουν πώς ή Τραγωδία θα ξαναγεννηθεί», έγραφε κάποτε ο ίδιος. Ο λόγος αυτός είναι ή μαρτυρία μιας πίστης. Και την πίστη του αυτή αγωνίστηκε να την κάνει ζωντανή πραγματικότητα. "Έτσι, με τη θερμή ευλάβεια ίερουργού που προσφέρει θυσία, ξανάναψε στους Δελφούς τό ίερο φώς της Θυμέλης, και στις Φαιδρυάδες άντήχησαν ή δωρική μεγαλοπρέπεια των λόγων του «Προμηθέα Δεσμώτη» κι' οί θρήνοι των «Ίκέτιδων».

Μά ή Δελφική προσπάθεια του Σικελιανού είναι μόνο ή μιá δψη της προσφοράς του στην ιδέα της Τραγωδίας. "Όταν όμως ο ποιητής μιλούσε για άναγέννηση του τραγικού λόγου, έννοούσε μιá τραγωδία, που βγαλμένη μεσ' άπ' την άγωνία του Σήμερα, θα έκφράζει τόν πανανθρώπινο πόθο για μιá Λύτρωση. Και τό δημιουργικό του έργο προς αυτή την κατεύθυνση, άποτελεί την άλλη δψη — την πιο σημαντική — της προσφοράς του στον τραγικό λόγο.

ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ να είναι κανείς πραγματικά μεγάλος για ν' αναλάβει ένα τέτοιο έργο. Είναι τόσο ψηλή ή κορφή που άνέβασαν την τραγωδία ένας Αίσχύλος, ένας Σοφοκλής κι' ένας Εύριπίδης, ώστε κάθε προσπάθεια για άναγέννησή της να καταντήση μιá κακή μίμηση των τέλειων προτύπων. Ο Σικελιανός ξέφυγε αυτό τόν κίνδυνο. Άπ' τό αρχαίο δράμα πήρε τό πάθος που δημιουργούν οί τραγικές συγκρούσεις, πήρε άκόμα την έξαρση του ποιητικού λόγου, και σ' αυτά πρόσθεσε ένα λυρισμό που δείχνεται περισσότερο έντονος στο «Διθύραμβο του Ρόδου» — ή φύση αυτού του έργου τό επιτρέπει — κι' ένα συμβολισμό, που ανάλογό του μονάχα στον Αίσχυλικό «Προμηθέα» συναντάμε. Οί μύθοι που χρησιμοποιεί ο ποιητής δέν είναι άποκλειστικά παρμένοι άπ' την αρχαία μυθολογία. Κι' ο Χριστιανικός κόσμος κι' ή Βυζαντινή Έλλάδα του προσφέρουν υλικό. Και ξέρουμε άκόμα πώς κι' άπ' τη σχετικά

νέωτερη έποχή σκόπευε ν' άντλήσει ο Σικελιανός, γιατί σχεδίαζε ένα έργο για τόν Γεμιστό Πλήθωνα. "Όμως οί τραγωδίες του, παρ' όλη τη χρονική άπόσταση που χωρίζει τούς μύθους που άποτελούν τόν πυρήνα τους, έχουν μιαν έσωτερική ένότητα περιεχομένου και και μιá βαθύτερη συνοχή — άποτελούν ένα οργανικό σύνολο.

Οί ήρωες που κινούνται σ' αυτές τις τραγωδίες, δέν συγκλονίζονται άπό βία πάθη. Οί έξωτερικές συγκρούσεις δέν είναι έντονες. Η τραγωδία που ζούν είναι έσωτερική, και την υποβάλλει ο λόγος περισσότερο παρά ή δράση. Άπ' την άποψη της δράσης, οί τραγωδίες του Σικελιανού έχουν κάτι άπ' τη στατική μεγαλοικρέπεια του Αίσχύλου.

ΚΥΡΙΑΡΧΟ θέμα στην τραγωδία του Σικελιανού είναι — μάς τό λέει ο ίδιος ο ποιητής στη σύντομη εισαγωγή του στο έργο του «Ο Δαιδάλος στην Κρήτη» — ή σύγκρουση του Πνεύματος με τη Βία, σύγκρουση που συνεχίζεται δλοένα στην Ίστορία της Άνθρωπότητας. Και για την επικράτηση της Βίας, που είναι — άλλοίμονο — ως τώρα τό άποτέλεσμα αυτής της σύγκρουσης, δέν είναι άνεύθυνος δλότελα κι' ο ίδιος ο "Άνθρωπος:

*Μά είσασι' έσεΐς, έσεΐς όλον κοιμάστε
τόσον καιρό και λέφτετε σιόν ύπνο
μέ την κοιλιά, και δίπλα σας περνάνε
οί Θεοί και δέν τούς βλέπετε, και κράζουν
φωνές και δέν ακούτε, και μπροστά σας
μυριάδες χέρια ύψώνονται' άπ' δλοῦθε,
και τὰ δικά σας είναι κολλημένα
σιτὰ πλευρά σας ως είναι σιου Δαιδάλου
τὰ πρώτα αγάλματα άσειστα δεμένα.*

"Όμως ο Σικελιανός πιστεύει στο Πνεύμα, πιστεύει σε μιá μελλοντική Λύτρωσή του. Και να τὰ προφητικά λόγια που βάζει στο στόμα της Σίβυλλας:

*Νότιος, Βοριάς, Άνατολή και Δύση
μέγας στανρός κι' άπάνω του τού Άνθρώπου
τό Πνέμα βλέπω τώρα καρφωμένο.
Μά θα λυθεί, κι' ο άγέρας π' άνασαινω
μές στην ψυχή μου έγώ την ώρα τούτη
για όλες θα πνέσει τις ψυχές.*

Σε τούτη τή Λύτρωση πού δραματίζεται ὁ ποιητής, θά φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος μονάχα ὅταν ὀλοκληρώσῃ τὸν πνευματικὸ ἑαυτό του. Μὲ τὸν θαυμάσιον συμβολισμόν τοῦ ἑκατόφυλλου ῥόδου τῶν Ὀρφικῶν, μᾶς ὑποδειχνεὶ στὸ ἔργον τοῦ «Ὁ Διθύραμβος τοῦ Ῥόδου» τὴν ἐπίπονη προσπάθειαν πού πρέπει νὰ καταβάλλῃ ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ φτάσῃ «στὴν ἅγια κορυφὴν πού ὄλα τὰ σμίγει σὲ μιὰ πνοή». Εἶναι πολλὰ τὰ σκαλοπάτια πού πρέπει ν' ἀνέβῃ γιὰ νὰ φτάσῃ ἐκεῖ πάνω. Μὰ τὰ κύρια σημεῖα τῆς πορείας συμβολικὰ παριστάνονται τὸ πρῶτον μὲ τὸ ἱερὸν φυτὸ τῆς Δήμητρας — τὸ Στάχυν — πού ἀπέναντί του, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὅμοιοι, ὅπως εἶναι ὅμοιοι καὶ μπροστὰ στὸ μυστήριον τοῦ Ἄδου, καὶ τὸ δεύτερον μὲ τὸ Κλήμα τοῦ Διόνυσου πού εἶναι:

δοσμένον
τὴν ἅγια Μέθη νὰ κερῶν ἅλ' τὸ χέρι
τῶν θεῶν Μουσῶν

Μὰ ἡ ἅγια Μέθη κι' ἡ δύναμις τῆς Τέχνης δὲ φτάνουν γιὰ νὰ δώσουν τὴ Λύτρωσιν. Ἀποτελοῦν ἕνα διάμεσον, πού θά ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖ πού, μὲ τὸν συμβολισμόν τοῦ Ῥόδου, σμίγονται ὄλα σ' ἕνα:

Κ' εἶναι τούτη ἡ ὥρα
τοῦ Ῥόδου τοῦ ἑκατόφυλλου βαθιά μας
πού, αἷμα καὶ πνεύμα, καὶ ψυχὴ καὶ σάρκα,
καὶ λυτρωμὸς ἀπέραντος, μᾶς μπάζει
στὸν κύκλον οἷον κι' ἡ πίστις περισσεύει,
ματὶ εἶναι πίστις ἢ ἴδια ζωὴ, σὴν μέση
τῆς καρδιάς μας γιὰ πάντα ἀναστημένη.

Σ' ἕνα τέτοιο κλίμα κινεῖται ἡ Τραγωδία τοῦ Σικελιανοῦ. Μιὰ τραγωδία ῥωμαλέα, γεμάτη ἀνδρισμὸν. Τὴν νοιώθουμε νὰ ὑψώνεται κατακόρυφα πάνω ἀπ' τὴν ἀγωνίαν μας, καὶ νὰ δείχνῃ τὸ δρόμον πρὸς τὴν Λύτρωσιν. Ἡ τραγωδία αὐτὴ εἶναι ἕνα ἔργον βγαλμένο μέσα ἀπὸ μιὰ πίστιν. Τὴν πίστιν ἐνὸς ποιητῆ πού δραματίζει τὴν ἀναγέννησιν τοῦ τραγικοῦ λόγου. Καὶ τώρα πού ὁ μύσθης τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν ὑπάρχει πιά ἀνάμεσά μας, ἀναρωτιέται κανεὶς: Θά βρεθῇ κάποιος νὰ ὀλοκληρώσῃ αὐτὸ τὸ ἔργον, νὰ ζωντανέψῃ αὐτὸ τὸ δράμα;

ΤΑΣΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΑΤΟΣ.

Ἀγγελος Σικελιανος

ΣΤΟ φόρον τιμῆς πού θ' ἀπένεμε ἕνας Ἀγγλος στὸν Αἰσχύλον, θά γινόταν λόγος γιὰ τὸ χρέος μας πρὸς αὐτόν. Μιὰ μέρα θά πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε καὶ τὸ χρέος μας πρὸς τὴ σύγχρονον Ἑλληνικὴν ποίησιν. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ μέρα εἶναι ἀκόμη μακρὰ, ἂν καὶ ὁ Καβάφης, ὁ Σεφέρης καὶ ὁ Ἐλύτης γίνονται ὄλο καὶ πῶς γνωστοὶ στὴν Ἀγγλίαν. Στὸ φόρον τιμῆς πού θ' ἀπένεμε ἕνας Ἀγγλος σ' ἕνα σύγχρονον Ἑλληνα ποιητὴν, θ' ἀναζητοῦσε κανεὶς νὰ βρεῖ μιὰν ἐπίδρασιν, ὅμοια μὲ κείνην πού εἶχε ὁ Young πάνω στὸν Κάλβον, ἢ ὁ T. S. Eliot στὸν Σεφέρη, ἢ κι' ἀκόμα μιὰ συγγένειαν, σὰν καὶ κείνη πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν Coleridge καὶ τὸν Σολωμόν. Τίποτε τέτοιο δὲ συμβαίνει μὲ τὴν ποίησιν τοῦ Σικελιανοῦ. Καὶ θά ἦταν πλάνη νὰ δοκιμάσῃ κανεὶς νὰ συγκρίνῃ — καὶ μάλιστα φτάνοντας ὡς τὶς λεπτομέρειες — τὸν Σικελιανὸν μὲ ὅποιονδήποτε Ἀγγλον ποιητὴν.

Τὸν ἔχουν, ὅμως, συγκρίνῃ μὲ τὸν Yeats, καὶ αὐτὸ ἴσως ν' ἀποτελεῖ μιὰν ἀφετηρίαν. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Yeats ἐμπνεύστηκαν ἀπὸ μιὰν ἐρμητικὴν φιλοσοφίαν, πού ἀσφαλῶς εἶχε τὴ σημασίαν τῆς γιὰ τὸν ἴδιον τὸν ποιητὴν. Ὡστόσο τὰ ποιήματα αὐτὰ μποροῦν νὰ εὐχαριστήσῃ — σὰν ποίησιν — ἕναν ἀναγνώστη, πού ἐλάχιστον ἐνδιαφέρεται — ἂν ὄχι καθόλου — γι' αὐτὴ τὴ φιλοσοφίαν. Ἔτσι καὶ ἡ τάξις τοῦ Σικελιανοῦ πρὸς τὸν Ὀρφισμόν βρίσκει τὴν ἑκφρασίαν τῆς σὲ ποιήματα, πού μποροῦν νὰ συγκινήσῃ ἀκόμη καὶ κείνους τοὺς ἀναγνώστες πού οἱ γνώσεις τους γιὰ τὴν Ὀρφικὴν λατρείαν εἶναι περιορισμένες. Ἕνας ἐπιστήμονας μελετῆς τῆς Συγκριτικῆς Θρησκευτικῆς ἱστορίας, ἕνας ἱστορικός, πού ἀσχολεῖται μὲ τὶς ἀρχαῖες Ἑλληνικὰς λατρεῖας, ἢ ἕνας θεολόγος, θά εὕρισκαν πολλὰς ἀφορμὰς γιὰ νὰ ἐπικρίνουν τὴ σύνθεσιν πού προσπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Σικελιανός, χρησιμοποιοῦντας τὴν Χριστιανικὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ «τὴν ἄλλην Παλαιὰν Διαθήκην», δηλαδὴ τὴν Ἑλληνικὴν. Ὁ λατρευτὴς, ὅμως, τῆς ποίησιν, θά βρεῖ σ' ἕνα ποίημα μεγαλειώδες καὶ συγκινητικόν, ὅπως εἶναι ἡ Ἰερά Ὀδός, αὐτὴ τὴ σύνθεσιν δικαιωμένην ποιητικὰ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ποιητικὰ ἀληθινὴ.

Σ' αὐτὸ τὸ ποίημα, ὁ ποιητὴς ξεκινάει γιὰ προσκύνημα, καὶ παίρνει τὴν Ἰερά Ὀδὸν πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν Ἐλευσίαν — στὸ τέμενος

της Μητέρας Θεάς. Και στο δρόμο συναντάει ένα γύφτο με δυο γυμνασμένες άρκουδες, μητέρα και παιδί. Ἡ μεγάλη άρκούδα είναι θλιμένη, και άρνεϊται να χορέψει, και ο γύφτος τραντάζει την άλυσίδα του άρκουδιού και κάνει τη μύτη του να ματώσει — και τότε η μητέρα χορεύει όργισμένα και τραγικά. Για τον ποιητή γίνεται το διαιώνιο σύμβολο της μητέρας που υποφέρει για το παιδί της — που τότε μνημονεύεται στη λογοτεχνία και στο θρύλο σαν τη Δήμητρα, τότε σαν την Ἄλκμήνη και τότε σαν την Παναγία. (Ἀναθυμιάται κανείς την πιό τυχερή άρκούδα του Βορρά, στο κείμενο του Anatole France, που σιγοδιαβαίνει πάνω σ' ένα παγοβούνι και μурμουρίζει στο άρκούδι της τον έξορκισμό του Βιργίλιου:

Incipe, parve puer, visu cognoscere matrem)

Ἡ Ἰρλανδική έξέγερση του 1916 σημείωσε μιá καμπή στην ποίηση του Yeats και, γι' άρκετά χρόνια ύστερα, οί καύμοι της χώρας του ήταν ή μοναδική πηγή της έμπνευσής του. Ἀργότερα στράφηκε σε μιá δική του προσωπική έμπειρία και μάς έδωσε τα μεγαλειώδη ποιήματά του, που είναι μιá διαμαρτυρία για τα γερατιά και για το πλησίασμα του θανάτου.

Δυστυχώς ο θάνατος μάς στέρησε από τα ποιήματα των γερατιών του Σικελιανού — μά οί καύμοι της Ελλάδας, και ιδιαίτερα ή φριχτή πείνα του 1941, τον έκαναν ένα μεγάλο έθνικό ποιητή. Δέν ήταν άπροετοίμαστος γι' αυτή την άποστολή — ο έμφυτος λυρισμός του μονάχα με το λυρισμό του Σολωμού μπορεί να συγκριθεί, και το γλωσσικό του όργανο ήταν έφάμιλλο με τη γλώσσα του Παλαμά. Θα ήταν άδικο — και αυτή τη στιγμή άνόητο — να προσπαθήσει κανείς να τον κατατάξει άξιολογικά σ' ένα επίπεδο ύψηλότερο ή χαμηλότερο από τους μεγάλους προδρόμους του. Τοúτο, όμως, μπορεί να είπωθει: Ὁ Σολωμός δέν άφήκε κανένα όλοκληρωμένο ποίημα, ο Παλαμάς άφήκε έλάχιστη «καθαρή ποίηση», έλάχιστους «φτερωτούς στίχους». Ὁ Σικελιανός άφήκε πολλά όλοκληρωμένα ποιήματα κ' ένας άνηθολόγος κειμένων «καθαρής ποίησης» ποτέ δε θαχε ανάγκη να ξεφυλλίσει για πολλή ώρα τους τόμους των έργων του, για να βρει εκείνο που γυρεύει.

Στα Ἄκριτικά έφτασε στο άποκορύφωμα της μοίρας του και γίνηκε ένας μεγάλος τραγικός ποιητής. Ἡ τραγωδία που είχε να ζωντανέψει με το στίχο, ήταν άσύγκριτα πιό μεγάλη από κείνην που αντιμετώπιζε ο Yeats. Ἡ σκιά του Διγενή Ἄκριτα, του

ήρωα του Βυζαντινού έπους, όρθώνεται πίσω από αυτά τα ποιήματα. Για τον Σικελιανό, αυτός και οί συμπατριώτες του, ήταν οί νέοι Ἄκριτες, φύλακες στα σύνορα της βαρβαρότητας και του πρωτογονισμού, σαν τους φρουρούς στα σύνορα της Βυζαντινής Αύτοκρατορίας, που πάλευαν με το θάνατο, καθώς πάλεψε κάποτε κι' ο Διγενής στα μαρμαρένια άλώνια.

Αυτά τα μεγαλειώδη και θαρραλέα ποιήματα έκφράζουν το τελευταίο όριο της δδύνης και χαρακτηρίζονται από το ίδιο θάρρος που επέτρεψε στον Hopkins να γράφει στο άποκορύφωμα του πόνου στίχους διαυγείς, την ώρα που ένας άλλος, λιγότερο γενναίος, θα έκφράζονταν με άσυναρτησίες και με δάκρυα. Είναι αυτό το θάρρος του τελευταίου όριου της άντοχής, που τόσο συχνά και τόσο βαθιά μάς συγκινεί στα μεταγενέστερα έργα του Shakespeare και στους Ψαλμούς.

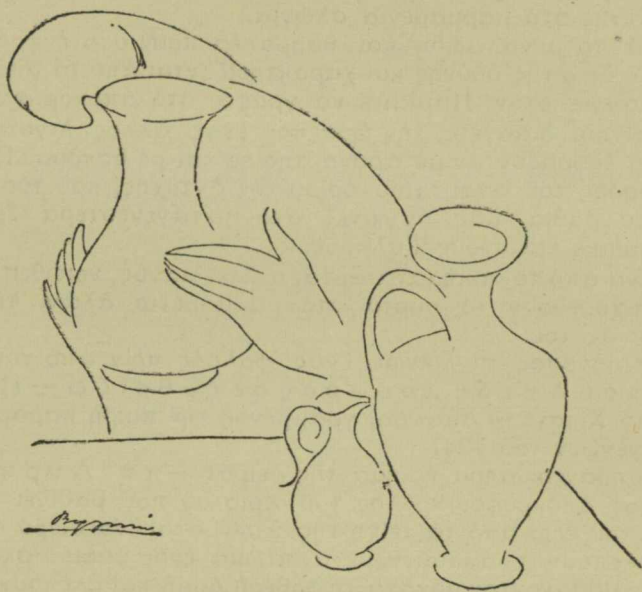
Σ' ένα από τα ποιήματα αυτά, ο Σικελιανός νοιώθει τους νεκρούς να χορεύουν το συρτό στο μαρμαρένιο άλώνι της ίδιας της καρδιάς του.

Ὁ «Διόνυσος επί λίκνω», ένας ψαλμός πριν από τον όρθρο, — Ὁ θεός ο θεός μου προς σε όρθρίζω — είναι ένας ύμνος στο Χριστό — Διόνυσο, γραμμένος την πικρή παραμονή των Χριστουγέννων του 1941.

Το σημαντικότερο ποίημα της σειράς — το "Ἄγραφον — είναι ένας άπόκρυφος θρύλος του Χριστού που βαδίζει με τους μαθητές του έξω από τα τείχη της Σιών — σ' ένα σωρό άπορριμάτων βλέπουν τ' άποσυνθεμένο πτώμα ένός ψόφιου σκύλου. Οί μαθητές αίσθάνονται μονάχα τη φοβερή όσμη και βλέπουν μονάχα την άσχήμια και την άποσύνθεση — αλλά ο Χριστός βλέπει στ' άσπρα, λαμπερά δόντια μιάν υπόσχεση υγείας και άνάστασης.

Αυτά τα ποιήματα, σε αντίγραφα γραμμένα με το χέρι, βγήκαν κρυφά από την Ελλάδα — έν' αντίγραφο έφθασε ως τη Γαλλία. Τα ποιήματα κυκλοφόρησαν μεταφρασμένα, κι' άναψαν τον ένθουσιασμό στους Γάλλους άντάρτες της Ὠβέρνης. Ἴσως μιá μέρα να θεωρηθούν ως τα άξιολογότερα ποιήματα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

ROBERT LIDDELL.

Σχέδιο τής ζωγράφου Βιργινίας

Ο «ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ» ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΤΟΥ ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ (ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΘΕΟΤΟΚΗ, ΑΡ. 46) ΚΑΙ ΤΥΠΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΓΕΡΟΜΕΡΙΑΤΗ (ΚΑΛΟΧΑΙΡΕΤΟΥ, ΑΡ. 4— ΚΕΡΚΥΡΑ) ΣΕ ΤΡΙΑΚΟΣΙΑ ΠΕΝΗΝΤΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ